

Fatih ve II. Bayezid Ümerâsından Yakup Bey ve Vakıfları

Yusuf Sađır*

Öz

Yakup Bey, Fatih (1451-1481) ve II. Bayezid (1481-1512) dönemi derya ve sahil beylerinden biridir. Kısa bir süre Gelibolu sancak beyliği yaparak donanmaya nezâret etmiştir. Baba adının Abdullah olması, onun devşirme olduğuna bir işaret olabilir. Vefat tarihi bilinmemektedir.

Görevi sırasında Kilitbahir Kalesi'nin inşaatını bizzat yüklenmiştir. 889/1484 yılında, Gelibolu, Kilitbahir, Malkara ve Lapseki/Çardak gibi farklı yerlerde bulunan bir câmi, bir mescit, bir medrese, bir mektep, bir imaret, iki han, bir türbe, dört hamam, dört mahzen, dört oda, altı menzil, altı su kuyusu, bir suyolu ve iki çeşmeden oluşan vakfını kurmuştur. Arapça vakfiyesi Fatih ve II. Bayezid devrinin önemli kaynaklarından biridir.

Bu makalede, vakfın kuruluşundan Cumhuriyet dönemine kadar geçen süreçte vakıf belgeleri incelemeye, vakfın yaklaşık 450 yıllık geçmişi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Klasik dönem tahrir defterleri taranarak vakfın muhasebeleri çıkarılmış; daha sonra da bunların, vakıf belgelerinden takibi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yakup Bey, Vakıf, Çardak, Kilitbahir, Gelibolu

Yakup Bey, one of the Commanders of the Reigns of Mehmed II and Bayezid II, and His Waqf

Abstract

Yakup Bey was one of the naval and coastal commanders of the Ottoman Empire during the reigns of Mehmed II and Bayezid II. He served as the Bey (Governor) of Sancak of Gelibolu (Gallipoli) for a short time and he supervised the navy while serving at this position. His father carried the name of Abdullah, which might be an indication of his devshirme origins. The date of his death is unknown.

During his service, he personally undertook the construction of the Kilitbahir Fortress. In the regions of Gelibolu, Kilitbahir, Malkara and Lapseki/Çardak, Yakup Bey constructed or bought two mosques, one madrasa, one school, one imaret (charity meal center), one türbe (mausoleum), two caravanserais, four bath houses, four depots, four chambers, six dwellings, six water wells, one waterway and two fountains. In the year 889/1484, he consecrated these buildings into his waqf. The waqfiyya (vakfiye) of this waqf was written in Arabic and it is one of the important sources of 15th century Ottoman history.

In this essay, the 450-year long history of the Waqf of Yakup Bey, from its foundation until the Republican Period, has been analyzed by using documents related with this waqf. Cadastral record books of the Ottoman Classical Period have been searched through and the accounting of the waqf has been put forth; afterwards, these records were compared and traced with the records from the documents of the waqf.

Keywords: Govenner Yakup, Waqf, Çardak, Kilitbahir, Gelibolu

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: yusufsagirtarihci@gmail.com

Giriş

Türk devlet adamları, her daim halkını gözetmiş, onların ihtiyaçlarını gidermiş ve onlara hâmilik yapmışlardır. Türklerin İslamiyet'i kabulüyle mal varlığını bir başkasıyla paylaşma anlayışı, hukuksal bir çerçeveye oturmuş ve daha kurumsal hâle gelmiştir. Müslüman Türk devlet erkânında iyilik düşüncesi, hem devlet adamlığının hem de Müslüman olmanın bir gereği olarak "vakıf" kavramı etrafında topluma yansıtılmıştır. Osmanlı devlet ricâli de bundan hareketle birçok vakıf eser vücuda getirmiştir. II. Mehmet (1451-1481) ve II. Bayezid (1481-1512) devri beylerinden Yakup Bey bunlardan biridir. Bu çalışmada öncelikle onun hayatından bahsedilip sonra da tesis ettiği vakıflar incelenecektir.

1. Yakup Bey'in Hayatı

Yakup Bey hakkında en kayda değer bilgiyi, kendi tanzim ettirdiği 889/1484 tarihli vakfiye verir.¹ Ne zaman ve nerede doğduğu bilinmemekle birlikte mezar taşında baba adının Abdullah² olması, onun devşirme³ olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca vakfının nezâret görevinin Enderûn-ı Hümâyûn Hazînesince yürütülmesi de kendisinin saraydan çıkma olduğuna işaret etmektedir.⁴ Öte yandan, bahsedilen vakfiye şahitleri arasında Yakup Bey'in iki Müslüman kardeşi Ahmet ve Bali Beyler vardır. Şu halde, diğer bir ihtimal babasının "Abdullah" adlı bir Müslüman olduğudur. Fakat ihtiyaten şu ifade edilmelidir: Vâkıf, vakfiyesinde anasından

babasından hiçbir şekilde bahsetmemiş, ruhları için bir dua talep etmemiştir. Bu da atasının gayrimüslim olabileceği fikrini kuvvetlendirmektedir. Vâkıf aracılığıyla kardeşleri daha sonra İslam dinini benimsemiş olabilirler.

Yakup Bey'in Çanakkale'nin Lapseki ilçesine bağlı Çardak⁵ kasabasındaki mezarının ayaktaşının ön yüzündeki kimliği ise şöyledir: "*Hâcî Ya'kûb bin 'Abdullah*".⁶ Onun hac vazifesini yerine getirdiğini vakfiyesi de teyit etmektedir; nitekim vakfiyede Safa ve Merve'yi ziyaret ettiği ve "hacı" olduğu belirtilmiştir (VGMA, 583: 12). Vefat tarihi mezar taşına her ne kadar yazılmamış olsa da onun, vakfiyesinin tertip tarihi 889/1484'ten sonra vefat ettiği söylenebilir.

Hacı Yakup bin Abdullah'a atfedilen "*bey*" unvanı vakfiyede kullanılmakta ve kendisinin "*emîr*" olduğuna unvan kısmında dikkat çekilmektedir: "... *büyük emîr, izzet ve şeref sahibi, emirlerin önde geleni, büyüklerin ve şerefli kimselerin kendisine müracaat ettiği, izzet ve azamet kaynağı, dînin ve devletin şerefi...*". Vakfiyedeki elkâb kısmı vezirliği olmayan beylerbeyi elkâbıyla uyumaktadır (Akgündüz, 2006: 331; Kütükoğlu, 1988: 102). Vâkıfa atfedilen "*gazi*" unvanı vakfiyede ve tahrirlerde yoktur. Buna karşın, 18. yüzyıl sonlarından itibaren vakıfla ilgili kayıtlarda bu unvan çokça geçmektedir (Örnek için bkz. TSMA, D. 7600). Belgelerde nadiren de olsa "*paşa*" rütbesi kullanılmıştır (BOA, C.EV. 32536). Vakfiyesinde ise Yakup Bey'in görevlerine değinilmemiştir.

Vakfiyede Yakup Bey'in yukarıda bahsedilen kardeşlerinden başka, mütevellî oğlu Mehmet, eşi Tûtî/Dudu binti Abdullah ile azatlı köleleri el-Hâc Sinan, el-Hâc Karagöz, el-Hâc Rüstem, el-Hâc Mahmut ve Nâzır Yunus'un isimleri geçmektedir (VGMA, 583: 13-17).

Devrin kroniklerinde ise, Yakup Bey hakkında en ayrıntılı bilgiyi Kritovulos verir. Yazara göre II. Mehmet, Trabzon seferine çıkmadan önce Gelibolu

1 Vakfiye sûreti, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)'nde 583 numaralı defterin 9'uncu sırasında 12-17 sayfaları arasına kayıtlıdır. Bundan sonra VGMA, 583 (defter numarası): 12-17 (sayfa numarası) şeklinde gösterilecektir.

2 İslam toplumunda dinini değiştiren kimseler –devşirmeler de buna dahil-, baba adları için "Abdullah" adını, 1480'li yıllardan itibaren yüksek rütbeli kişiler ise "Abd" kelimesinden sonra Allah'ın güzel isimlerinden birinin ilave edildiği; Abdül-latif, Abdülhay, Abdülmennan vb. isimlerini kullanmışlardır. Fakat baba adı "Abdullah" olan herkes, "muhtedi" kabul edilemez. Ayrıntılı bilgi için bkz. (V. Menage, 1965: 112-118; Kurt, 1991: 184; Bostan, 2002:319-337).

3 Önceki İslam devletlerinde görülmeyen bu usûlün, Çelebi Mehmet'ten (1413-1421) itibaren uygulandığı II. Murat (1421-1451) devrinde de kanunlaştırıldığı görülmektedir (Özcan, 1994: 254).

4 Devşirilenlerin bir kısmı devletin idarî kademelerinde istihdam edilmek üzere Enderûn'a alınıp eğitime tabi tutulmaktaydılar (Engin, 2002: 247).

5 Osmanlı'nın son dönemlerinde Biga Sancağı Lapseki Kazası'na bağlı on beş köylü bir nahiyeye merkezidir (Ali Cevad, 1313: 270-271). 1928 yılında Lapseki merkez nahiyesi köylerinden biridir (Köylerimiz, 1928: 551). 1968'de aynı şekilde köy statüsündedir (Köylerimiz, 1968: 131). Günümüzde Lapseki'ye bağlı bir beldedir.

6 Bu ibare, Ayverdi tarafından "*Abdullah bin Hâcî Ya'kûb*" biçiminde yanlış okunmuştur (Ayverdi, 1961: 27).

Sancak Beyi Kasım Bey ile denizlerde tecrübeli Yakup Bey'i görevlendirmiştir. Kasım Bey, Trabzon'un fethinden sonra buraya "sancak beyi" olarak atanınca yerine, Yakup Bey tayin edilmiştir. Bu önemli görev, Yakup Bey'in Sinop'un ve Trabzon'un alınmasında etkin bir rol üstlendiğini göstermektedir (Kritovulos, 2007: 179-183, 189).

Dönemin bir başka tanığı, Sinop Seferi'nde divan kâtipliği yapan Tursun Bey, donanmanın Sinop ve Trabzon'u denizden kuşattığını belirtmesine karşın Yakup Bey'in adına değinmez (Tursun Bey, 1977: 106-108, 110). Neşrî ise Mahmut Paşa'nın yüz parça gemi ile Sinop ve Trabzon seferine çıktığından bahsetmekle birlikte Yakup Bey'in ismini zikretmez (1995: 741).

Trabzon Seferi'nden sonra yapılan deniz seferleri incelendiğinde de Yakup Bey ismine tesadüf edilmez. Nitekim Midilli Seferi'nde Yakup Bey'in ismi hiçbir şekilde konu edilmez. Bu sıralarda donanmaya Mahmut Paşa serdarlık etmektedir (Neşrî, 1995: 769; Dukas, 2013: 232; Kritovulos, 2007: 200; Kıvamî 2007: 298). Eğriboz'un fethinde de 874/1469-1470 Gelibolu Sancakbeyi Mahmut Paşa donanma komutanıdır (Aşıkpaşazade, 1970: 193-195). Öte yandan Neşrî, isim vermeden Eğriboz'un fethinden sonra Fatih'in buraya bir kulunu atadığını belirtir (1995:787). 879/1475 tarihli tahrir defterinde ise Yakup Bey'in Eğriboz sancakbeyi olduğu görülmektedir (AK, 79: 28a-b). Muhtemelen, Mahmut Paşa'nın komutasında Eğriboz fethine katılan Yakup Bey, fethin ardından buraya sancakbeyi olarak tayin edilmiştir.

Kritovulos, Yakup Bey'in ismine ikinci kez, Çanakale Boğazı'nı koruma altına almak amacıyla inşa edilen yapılardan bahsederken temas eder. Yazar, kalelerin yapımı esnasında Yakup Bey'in hem Gelibolu ve Bolayır Valisi hem de donanma ve sahil komutanı olduğunu belirtir. Kritovulos'a göre o, boğazın en dar yerinin Dardania/Çanakale ile Maydos/Eceabat arası olduğunu tespit ettikten sonra, Kilidülbahr/Kilitbahir ve Sultanیه/Çimenlik kalelerini inşa ettirir (2007: 200-201, 211). Tursun Bey ise kalelerin Fatih tarafından bina ettirildiğine dikkat çekerken Yakup Bey'e değinmez (1977: 75). Kaleler hakkında ayrıntılı bilgi veren Pîrî Reis (v.

1553) de kalelerin bânisinin Fatih Sultan Mehmet olduğunu kaydeder.⁷

Bunlardan başka, Yakup Bey'in adı, Kırım Hanı Giray'ın 874/1469 tarihinde Fatih'e yazdığı bir mektupta geçmektedir. Orada Yakup nâmında bir Osmanlı derya beyinin Kırım'a gelerek iki şehri yaktığından ve esirler aldığından bahsedilirken, esirlerden birinin Giray'ın önemli adamı olduğuna işaretler, derya beyinden şikâyet edilir. İnalıcık, ismi geçen Yakup'un Kritovulos'un zikrettiği Yakup Bey olduğunu belirtir (1944: 203).

Netice itibariyle Yakup Bey'in sahil/derya ve sancak beylerinden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiyi, bahsi geçen vakfiye de doğrulamaktadır. Ayrıca Çardak'ta inşa edilen hanın kitabesinde Yakup Bey'in, Fatih'in divanındaki seçkin beylerden biri olduğu vurgulanmaktadır. Diğer taraftan, Sultan II. Bayezid, Yakup Bey'e Çardak'ı da içine alan iki köy temlik etmiştir. Muhtemelen onun deniz savaşlarındaki üstün başarıları temlikte etkin olmuştur.⁸

Yakup Bey'in Kilitbahir'de inşa ettirdiği vakıf eserler, onun Kilitbahir Kalesi'nin yapımını da üstlendiği göstermektedir. Zira, o dönemde bina edildiği anlaşılan Çardak'taki vakıf eserlerin yapım tarihi 868/1463-1464 ile kalenin inşa tarihi birbiriyle örtüşmektedir. Yine Gelibolu'da Yakup Bey'e ait mülklerinin çokluğu, ev ve vakıf eserler, onun Gelibolu Sancakbeyliği görevine işaret eder. Yakup Bey'in Gelibolu Tarihi'nde önemli bir isim olduğunu gösteren bir başka kaynak 879/1475 tarihli tahrir defteridir. Bu defterde, Gelibolu'daki mahallelerden ikisinin Yakup Bey'in adını taşıdığı görülmektedir (AK, 79: 8a, 12b).

Evliya Çelebi, Çardak hakkında ayrıntılı bilgi verirken, Süleyman Paşa'nın arkadaşı Ece Yakup Bey ile sözünü ettiğimiz Yakup Bey'i⁹ birbirine karıştırmıştır. Şöyle ki; yazar, Çardak'taki on yedi mihraptan

7 <http://art.thewalters.org/detail/19195> Erişim Tarihi (ET):10.12.2012. Evliya Çelebi, kroniklerin aksine Fatih'in kaleleri İstanbul'un fethinden önce fethi kolaylaştırmak amacıyla yaptığını ileri sürer ve tarih olarak 856/1452-1453 senesini verdikten sonra, Kilitbahir Kalesi'nin fethi müteakiben genişletildiğini belirtir (2001: 150-156).

8 Temliknâmeye vakfiyede ve belgelerde işaret edilmektedir (VGMA, 583: 12; KKA, TD 550: 32b-33b arasındaki evrak). Bahsedilen temliknameyi arşiv kayıtlarında bulamadık.

9 Yakup Bey Vakfı'yla ilgili incelenen belgelerin sadece birinde Yakup Bey'in isminin başında "Ece" kelimesi ile karşılaşılmıştır (KKA, TD 550: vr. 32b-33b arasındaki evrak).

birisi olarak Ece Yakup Bey Câmîi'ni kaydettikten sonra, Ece Yakup'un kendi atası olduğunu iddia eder.¹⁰ Buna ilaveten, Ece Yakup Vakfı nezâretinin uhdesinde olduğunu belirtir. Hatta câminin minaresinin yıldırım sebebiyle yıkıldığını belirtip bunu kendisinin, kısa bir sürede tamir ettireceğini ifade eder (2001: 149-150). Hâlbuki şimdilerde, Ece Yakup Bey'in mezarının Gelibolu'nun Karainbeyli Köyü sınırları dâhilinde olduğu bilinmektedir.¹¹ Çardak'taki mezar da makalemizin konusunu teşkil eden Yakup Bey'e aittir. Öte yandan Evliya Çelebi'nin iddia ettiği gibi, Çardak'taki Yakup Bey'in İznik ve Bursa'da eserleri yoktur.¹²

Yakup Bey'in Molla Fenarî ailesiyle bir akrabalık bağı kurduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Yakup

Bey'in mütevellî oğlu Mehmet, Evâil-i Rebiülevvel 894/Şubat 1489 tarihinde vefat ettikten sonra, yerine kimin geçtiğiyle ilgili bir kayda belgelerde rastlanmamıştır. Ancak 925/1519 tarihli tahrirde göre Yakup Bey Vakfı mütevellisi Manisa kadısı Ubeydullah Çelebi'dir (BOA, TD 75: 455). Taşköprülüzâde (v. 1561), Ubeydullah Çelebi'nin baba adının Yakup, annesinin de Fenarîlerden olduğunu belirtir. Ubeydullah Çelebi, farklı yerlerde kadılık yaptıktan sonra Halep kadısı iken 936/1529-1530'da vefat etmiştir (2007: 337; Mecdî Mehmet; 463-464).¹³ Mütevellî, vakfiye şartları gereğince sadece Yakup Bey'in soyundan birisi tayin edildiğine göre Ubeydullah Çelebi, Yakup Bey'in oğludur. Bundan hareketle Yakup Bey'in Dudu Hatun binti Abdullah'tan başka Fenarî ailesine mensup bir eşinin daha olduğu söylenebilir. Fenarîler, bir ulemâ ailesi olması hasebiyle "çelebi" unvanı taşımaktadır.

Yakup Bey'in Fenarî ailesiyle akrabalığına işaret eden bir başka husus ise şudur: Vakfiyenin şahitleri arasında Molla Fenarî'nin oğlu Mehmetşah Fenarî'nin oğlu Mehmet Çelebi'nin çocukları; Mehmet Çelebi, İbrahim Çelebi, Pîrî Çelebi ve Yusuf Çelebi bulunmaktadır. Ayrıca II. Bayezid'in nişancısı Fenarî'nin¹⁴ azatlı köleleri; el-Hâc Yusuf, el-Hâc Murad, el-Hâc Rûşen, el-Hâc Behrâm, el-Hâc Hürmüz, Reşid, Boyacı Kasım ve Hemdem de vakfiyenin şâhitlerindedir (VGMA, 583: 17).

Diğer taraftan, Çardak'taki Yakup Bey Aile Mezarlığı'nda (Resim 4), zannımızca Fenarî ailesinden olması hasebiyle "çelebi" unvanı alan Süleyman Çelebi'nin iki kızının mezarı vardır. Bunlardan biri; Ayşe Hatun (v. Evâil-i Zilkâde 899/Ağustos 1494) diğeri Fatıma Hatun'dur (v. Evâil-i Receb 902/Mart 1497). İki hanımın Yakup Bey'in torunları ve Süleyman Çelebi'nin de onun bir başka oğlu ol-

10 M. İlgürel, Evliya Çelebi'nin, ailesi hakkında karışık bilgiler verdiğini söyler (1995: 529-533). Evliya, sülâlesini Germiyanogullarına bağlayıp oradan Hoca Ahmet Yesevî'ye ve nihayetinde İmam Hüseyin'e kadar götürür (2001: 150). Y. Taştan, Evliya'nın, soyunu bu şekilde manevî kabulü yüksek kişilere dayandırmasını Osmanlı padişahları nezdinde kendi nüfuzunu artırma çabası olarak değerlendirir (2011: 241).

11 Bu mezarın "Ece Bey'e ait olduğu söylenmektedir. Mezar, Ecevası'na hâkim bir tepededir; 2014 yılı Mayıs ayında onarılmış ve törenle ziyarete açılmıştır. Bu "Ece Bey'in, "Yakup Ece" olduğu ve mezarının da o bölgede bulunduğu Aşıkpaşazade Tarihi'nde ifade edilmektedir (1970: 50-55). Gelibolu'da yaptığımız saha çalışmaları sırasında Ece Bey'e dayandırılan, biri Eceabat ilçesine bağlı Yolağzı Köyü'nde, diğeri ise Beşyol Köyü'nde bulunan başkaca iki mezarla daha karşılaştık. Bunlar halk tarafından "Ece Baba" olarak isimlendirilmektedir. Ancak kaydedilen son iki köydeki mezarların, makam kabri olduğu 1943'te mezarların açılması ile görülmüştür. Z. Günel ise Evliya'nın bahsettiği kişinin Ece Halil'in oğlu olma ihtimali üzerinde durur (1994: 379-380). Fakat bu mümkün görünmemektedir; zira Çardak'ta medfûn Yakup Bey'in, Fatih dönemi beylerinden Yakup Bey olduğu hususunda kuşku yoktur. Ayrıca külliye içerisinde yer alan mezarlıkta Yakup Bey'in oğlu Mehmet de medfûndur; mezartaşı da açıkça kimliğini göstermektedir.

12 Evliya Çelebi, her ne kadar nâzir sıfatıyla vakıftan maaş alsada, sürekli seyahat halinde olması hasebiyle, nezâretini yürüttüğü vakıf hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmayabilir. Muhtemelen kendi akrabası bir başka Ece Yakup ile hem Çardak'taki Yakup Bey'i hem de Süleyman Paşa'nın arkadaşı Ece Yakup'u karıştırmıştır. Evliya, akrabası Ece Yakup'a Manisa'yı yazarken yine değinir. Orada, Ece Yakup'un hummadan vefat ederek Çaybaşı Mezarlığı'na gömüldüğünü belirtir. Aynı şekilde, Çardak'ta nezâretinin kendi üzerinde olduğunu iddia ettiği Ece Yakup Vakıflarının bu kez, mütevellisi olduğunu ileri sürer (2005: 44). Şu halde, akrabası Ece Yakup'un iki yerde Manisa ve Çardak'ta medfûn olduğunu kabul eden Evliya'nın çelişkisi ifadelerine yansımıştır; Öte yandan, Mecdî Efendi, Manisa'da Sultan Medresesi'nde müderris iken 929/1522-1523 tarihinde vefat eden "Ece Halife" denilen "Yakup-ı Hamîdî" adlı birisinden bahsetmektedir (Mecdî Mehmet Efendi, 460-461). Evliya'nın Manisa'da medfûn dediği Yakup'un bu kişi olması muhtemeldir.

13 Taşköprülüzâde, Ubeydullah Çelebi'nin çok zengin ve makam sahibi olmasına karşın, sürekli borçlu kaldığını kaydeder; buna sebep olarak da onun cömertliğini gösterir. Hafzası oldukça kuvvetlidir. (2007: 337). Mecdî Efendi de Ubeydullah Çelebi'nin mezarının İstanbul'da Tabîb Kutbüddin Mektebi'nin ardında olduğunu bildirir (Mecdî Mehmet Efendi, 463-464).

14 Vakfiyenin tescil edildiği tarihte II. Bayezid'in nişancısı Ahmet Paşa el-Fenarî'dir. Muhtemelen azatlı köleler ona aittir. Şahsın, Mehmetşah Fenarî'nin mi yoksa bunun kardeşi Yusuf Balî'nin mi oğlu olduğu hususu tartışmalıdır (Bkz. Saraçoğlu, 2009: 35-36; Öztuna, 1989: 648).

ması muhtemeldir. “Çelebi”¹⁵ unvanının, özellikle okumuş kimseler için kullanıldığı dikkate alınır, Süleyman Çelebi’nin de ilmiyeye mensup olduğu düşünülebilir.¹⁶

2. Yakup Bey’in Vakıfları

2.1. Vakfiyesi

Yakup Bey Vakfiyesi’nin sûreti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde 583 numaralı defterin dokuzuncu sırasında sayfa on ikiye kayıtlıdır (Resim 1). Bu sûret, vakıf defterine 19 Zilkâde 1216/23 Mart 1802’de Lapseki Nâibi’nin arzıyla ve meclis mazbatasıyla kaydedilmiştir. 1 Zilhicce 889/20 Aralık 1484 tarihinde tanzim edilen Arapça vakfiye altı sayfeden oluşmaktadır (VGMA, 583: 12-17). Bilindiği üzere vakfiyelerin asılları mütevellî elinde muhafaza edilirdi. Mezkûr vâkıfın, bundan önce düzenlenmiş 888/1483-1484 tarihli bir vakfiyesinden daha bahsedilmektedir (KKA, TD 550: vr. 32b-33b arasındaki evrak); bunu arşivlerde bulamadık. Ancak üzerinde çalışmış olduğumuz vakfiye daha sonra tertip edildiği için, bir önceki vakfiyenin hükümlerini aynen veya kısmen ihtiva edebilir.

Vakfiyenin tercümesi 1941’de Vakıflar Genel Müdürlüğü mütercimi Refik Şallı tarafından yapılmıştır (VGMA, 1767: 316-327). Ancak tercüme sırasında vakfiyenin mukaddime kısmı atlanmıştır; Arapça ve Farsça kelimelerin büyük bir kısmı aynen muhafaza edilmiştir. Bu da metnin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Ayrıca tercümedeki bazı eksiklikleri dikkate alarak R. Şallı’nın tercümesinden de istifade etmek sûretiyle, yeni bir tercüme yapıp onun üzerinde çalışmamızı yürüttük.

15 Çelebi kelimesinin menşei hakkında kesin bir bilgi olmamasına karşın, bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri “çelebi” kavramının “Allah’a ait” manasında “Çalabi”den dönüşmüş olduğudur. “Bezzâde”ler içinde kullanılan bu tabir, Osmanlılarda özellikle 14. asırdan 18. yüzyıla kadar ilmiye ricâli, divan şairleri, kalem erbâbi, Divân-ı Hümayûn kâtipleri için ve genellikle “okumuş kimse” anlamında kullanılmıştır. O dönemde Osmanlı şehzâdeleri için de bu unvan kullanılmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. İpşirli, 1993: 259).

16 Fenarîzâdeler sülâlesi hakkında yapılan bir çalışmada sadece Ubeydullah Çelebi’nin ismi zikredilmiş; bunun Yakup Bey ailesiyle bir ilişkisinin olup olmadığından bahsedilmemiştir (Saraçoğlu, 2009: 47). Aynı şekilde Öztuna da Fenarîlerin başka ailelerle kurduğu akrabalığa dikkat çekerken, Yakup Bey ailesine değinmemiştir (1989: 648).

2.2. Vakfiyeye Göre Vakfedilen Eserler ve Mülkler

Vakfiyesine göre Yakup Bey; Çardak, Gelibolu ve Kilitbahir’de vakıf eserler inşa ettirmiş ve birtakım mülk eserler vakfetmiştir. Bunlar aşağıdaki şekilde tablolştırılabilir (VGMA, 583.9: 12-13):

Tablo 1: Vakfedilen Eserler

	Câmi Mescit	Medrese	Mektep	Türbe	Zaviye-İmaret	Han	Mahzen	Hamam	Su Kuyusu	Su yolu	Çeşme
Çardak	1	1	1	1	1	1	1	1	5	-	-
Kilitbahir	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	2
Gelibolu	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Toplam	2	1	1	1	1	2	1	3	6	1	2

Sonraki vakıf muhasebe kayıtlarından Yakup Bey’in Gelibolu’da birer câmi ve hamam daha inşa ettirdiği anlaşılmaktadır. Malkara’da vakfetmiş olduğu çifte hamam ve dükkânları da muhtemelen satın alarak vakfetmiştir.

Tablo 2: Vakfedilen Mülkler

	Çifte Hamam	Dükkân	Bozahâne	Başhâne	Mahzen	Yel Değirmeni	Bostan	Bağ	Oda	Menzil
Gelibolu	-	28	-	1	3	-	-	-	2	1
Çardak	-	11	-	-	-	1	1	1	-	5
Kilitbahir	-	14	-	-	-	-	1	-	-	-
Malkara	1	4	1	-	-	-	-	-	2	-
Toplam	1	57	1	1	3	1	2	1	4	6

Vakfiye ve diğer belgelere göre, Yakup Bey’in Çardak, Gelibolu, Kilitbahir ve Malkara’da vakfettiği eserler toplamda şu kadardır: Üç câmi/mescit, bir medrese, bir mektep, bir imâret, bir türbe, iki han, beş hamam, elli yedi dükkân, dört mahzen, dört oda, iki bostan/bahçe, bir bağ, altı ev, altı su kuyusu, bir su yolu ve iki çeşme.

Ayrıca, vakfiyeye göre Yakup Bey, imâreti/va-

kif eserleri için Kalfadız,¹⁷ Akpınar¹⁸ ve Kara Ali¹⁹ köyleri ile Melik Bey ve Kara Ali mevrâlarının gelirlerini vakfetmiştir. Kalfadız ve Akpınar Köyü, Sultan II. Bayezid tarafından Yakup Bey'e temlik edilmiştir. Kara Ali Köyü ve aynı adlı bir mevrâ ile Melik Bey Mevrâsı da Ahmet Paşa²⁰ tarafından kendisine hibe edilmiştir (VGMA, 583: 13-14).

Çardak, 1480'li yıllarda Kalfadız Köyü sınırları dâhilindeydi. Vâkif, Çardak'ta oturduğu halde çifti ve ekin ekecek yeri olmayanlardan örfî vergi alınmamasını istemiştir. Bunlar, vâkif ve diğer Müslümanlar için dua ettikleri sürece, diledikleri zamana kadar Çardak'ta oturabileceklerdir. Bu şartla, sözü edilen halk bir nevi duâgûyân olmaktadır; yani dua okumaları karşılığında vakıftan bir maaş almasalar da vergi vermeyerek bir kazanç elde etmektedirler (VGMA, 583: 16).

Şimdi, bahse konu eserlerin kuruluşundan günümüze kadarki durumlarını arşiv belgelerini dikkate alarak değerlendirmeye çalışacağız.

2.2.1. Çardak'taki Vakıf Eserler

Medrese, Mektep

Vakfiyesine göre Yakup Bey, Çardak'taki câmîsinin yanında "cennet köşklarine benzer" dokuz odalı bir medrese; onun yakınında Kur'ân öğretilen bir mektep yaptırmıştır. Vakfiye şartları gereğince, medresede şer'î ilimler öğretilen ancak felsefî ilimlere girilmeyecektir. Müderris, aklî ve şer'î ilimleri bilecek; eğitime tatil günleri dışında devam edecektir (VGMA, 583.9: 15).

Medresenin altı odasında tek başına kalan yatılı her bir öğrenciye günlük bir dirhem (4 akçe)²¹ verilirken diğer üç odada kalanlara herhangi bir tahsisât yapılmamıştır. Ayrıca imarette pişen bir tas çorba ve bir ekmek burslu her bir öğrenciye verilecektir (VGMA, 583: 15-16). Medresenin kapısını sabah açıp akşam kapamak ve temizliğini yapmak üzere bir kapıcı/bevvâb görevlendirilmiştir.

Mektepte arzulayan herkese şartsız ve ücretsiz bir şekilde Kur'ân öğretilen (VGMA, 583: 15-16). Tayin edilen muallim "sâlih" bir kişi olacak ve görevi karşılığı üç dirhem alacaktır; bunun karşılığında yirmi şahsa kadar Kur'ân öğrenmek isteyenleri geri çevirmeyecektir (VGMA, 583: 15-16).

Medresenin 1914 yılında; mektebin de 1925'te faaliyette olduğu belgelerden anlaşılmaktadır (VGMA, 4540: 145; BCA, 30.10.132.947.17). Bu yapıları 1950'li yıllarda yerinde inceleyen E. Ayverdi, medreseden bir iz kalmadığını; mektebin de yakın bir zaman önce yıkıldığını ve yerine şimdiki Çardak belediye binasının yapıldığını belirtmektedir (1961: 22).

Câmî

Vakfiyede, Çardak'taki mabede hem "mescit" hem de "câmî" denilmiştir. Câmide "ilim sahibi sâlih" bir kişi imam-hatip olacak, beş vakit namazın yanı

17 Kalfadız Köyü, 1928 Köylerimiz adlı eserde yer almamasına mukabil, günümüzde yeri bilinmektedir. Buranın önceki sâkinleri Çardak'a taşınmışlardır. Hâlen, Çardaklılar, Kalfadız Köyü arazisinde tarımsal faaliyette bulunmaktadır. Köy hakkında bilgi veren Mehmet Ören (1944 doğumlu), dedelerinden kalan eski evlerin taşlarını hayvan arabalarıyla Çardak'a taşıyarak kendi yapılarında kullandıklarını söylemektedir. Yerinde yaptığımız tespite göre, köyün enlemi 40°21'12.59" boylamı 26°43'15.01"dir. Köyün meydanında "Yunus Dede" olarak bilinen bir yatır vardır. Önceleri burada zaman zaman mevlit okuma etkinliği yapılmış. Köyün mezarlığı tamamen çalı ve ağaçlarla kaplı olması sebebiyle, güçlükle içine girebildik; görülebilen alanda yazısız mezar taşları tespit edilmiştir.

18 Bu yer 1928'de "Akpınar Çiftliği" adıyla Lapseki merkez nahiyesine bağlı bir köydür (Köylerimiz 1928: 550). Ancak 1968 kayıtlarında Lapseki'ye bağlı böyle bir köy yazılmamıştır (Köylerimiz, 1968: 367). Günümüzde Lapseki'ye bağlı "Kocaveli Köyü"nü eski adının "Akpınar" olduğu yerel kaynaklarca ifade edilmektedir. Buraya "Kocaveli Çiftliği" de denilmektedir.

19 Burası, daha sonra belgelerde "Yanıç" ismiyle kaydedilmiştir. 1928'de Biga nahiyesi merkez köylerinden biridir (Köylerimiz, 1928: 544). 1968'de ise Biga Kazası Bakacak Bucağı'na bağlıdır (Köylerimiz, 1968: 545). Günümüzde aynı adla Biga'nın bir köyüdür.

20 Bahsedilen Ahmet Paşa, "Gedik Ahmet Paşa v. 887/1482" veya "Hersekzâde Ahmed Paşa v.923/1517" olabilir. Bunlardan biri, muhtemelen donanma seferlerinde göstermiş olduğu gayretler sebebiyle kendi mülklerini Yakup Bey'e hibe etmiştir.

21 Arap para sisteminde gümüş sikkeye verilen addır; Osmanlı'nın klasik döneminde kullanılmıştır. Araplarda 1 dirhem 2,97 gramlık sikkedi idi (Pakalın, 1983-1: 456-457). Osmanlılar 17. yüzyıl sonlarına kadar gümüş sikkede basarken ilhanlıların kullandığı 3,072 gramlık Tebriz dirhemini esas almışlardır. 1481 yılında 100 dirhem gümüşten 410 akçe kesilmiştir. Dolayısıyla 1 dirhem 4,1 akçeye tekabül etmektedir. O dönemde 1 akçenin içindeki gümüş oranı ise 0,75 gr. idi (Pamuk, 1999: 36, 68). Çalışmamızda dirhemler akçeye çevrilirken bu ölçü esas alınmıştır.

sıra nafile ibadetlerde cemaate imamlik ve Cuma günlerinde de hatiplik yapacaktır. Müezzin ise her ezanı minarede okuyacaktır. Buna ilaveten, câmiyi açıp kapayacak, süpürecek ve kandillerini yakacaktır. Ayrıca hatim esnasında hâfızlara cüz dağıtacaktır (VGMA, 583: 15).

Vakfiyeye göre, altı hâfız her sabah câmide hazır bulunacak, hatim tamamlanincaya kadar cüzleri okuyacak ve sonunda Yakup Bey'e ve tüm Müslümanlara dua edecektir. Cüz okuyucu/cüzhânlardan biri imam-hatip, biri müezzin, biri de nâzır olacaktır; kalan üç kişi de Çardak sâkinleri arasından, vâkıf tarafından seçilecektir. Bunların başkanlığını da imam-hatip yapacaktır. Vakfın gelirlerinin artması durumunda da günlük hatim sayısı ona çıkarılacaktır (VGMA, 583: 15-16).

Çalışanlarda aranan niteliklerin, sonraki yıllarda da dikkate alındığı görülmektedir. Meselâ, câminin imam-hatibi ve devirhânî Hâfız Seyyid İbrahim vefat etmiştir. Onun yerine Lapseki Kadisi tarafından güzel sesli, Kur'ân için gayret eden, dürüst, dindar ve ahlâklı Hâfız Ahmet'in atanması kararlaştırılmıştır 13 Rebiülevvel 1268/6 Ocak 1852 (BOA, C.EV. 32536).

20. yüzyıl başlarında Çardak ahâlisi, 24 Kanûn-ı Sâni 1322/6 Şubat 1907 tarihli mazbatada, pa-dışahtan bereket kaynağı bir parça lihye/sakal-ı şerifin,²² Gazi Yakup Bey Câmii'ne gönderilmesini talep etmiştir. Konunun muhatabı Evkaf Nezâreti, Evkaf-ı Hümâyûn Hazînesi'nde lihye/sakal-ı şerif bulunmaması nedeniyle 27 Teşrin-i Sâni 1323/10 Aralık 1907'de, Gazi Yakup Bey Câmii'nden başka beş câminin daha aynı arzularını Sadâret'e iletip sakal-ı şeriflerin Evkâf-ı Hümâyûn Hazînesi'ne hediye edilmesini istemiştir (BOA, EV.MKT. 3204.21-23, 29).

24 Kanûn-ı Evvel 1329/6 Ocak 1914 tarihinde Yakup Bey Câmii'nde bulunan iki kandil ve süs amaçlı kullanılan üç top (kürevî bir cins eşya) korunmak amacıyla Evkaf-ı İslâmiye Müzesi'ne²³ nakledilmiştir (VGMA, 2213: 8).

22 Hz. Muhammed'in (sav) saç ve sakalından günümüze ulaşılanlara verilen bir addir. Bunlara sakal deniliyorsa da büyük bölümü saç telidir. Hz. Peygamber tıraş olurken, bazı sahabiler saç ve sakal tellerini alarak saklamışlardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın verilerine göre Türkiye'de 1.818 sakal-ı şerif bulunmaktadır (Bozkurt, 2009: 2-3).

23 1330/1912 tarihli Evkaf Nezâreti Nizâmnamesi'ne göre burası, nadir ve güzel eski İslam eserlerinin bir araya getirilip korunmasına tahsis edilmiştir (Kahraman, 2006: 20).

Zâviye/İmâret

Vakfiye'de "imâret"²⁴ tabiriyle tüm vakıf eserler, "zâviye" ile de "aşevi" kastedilmiştir. Yaygın olarak "zâviye" daha çok "tekke" anlamında kullanılıyor olsa da, XV. yüzyıl sonlarında, gelip geçen yolcuları ücret almadan doyuran ve misafir eden yapılarla "zaviye" deniyordu (Ocak 1986: 48). Bu bağlamda, çalışmamızda "zaviye"den "tekke" anlaşılabilir düşüncesiyle, "zaviye"nin karşılığı olarak "imâret"i, tüm vakıf eserler için de "külliye" tabirini tercih ettik. Zira burada Yakup Bey'in farklı yerlerdeki tüm eserleri konu edinilmiştir. Şayet, sadece Çardak'taki eserler çalışılmış olsaydı o dönemin kavramıyla "külliye" yerine "imâret"in konulması daha doğru olabilirdi. Yakup Bey İmâreti, biri büyük diğeri küçük iki evin yanı sıra; içerisinde fırın, mutfak ve ambarın bulunduğu üç odalı bir başka evden oluşmaktadır. Ayrıca imâretin ambarı olmak üzere hanın arka tarafında bir mahzen inşa edilmiştir (VGMA, 583.9: 13,15). İmârette ekmeççi, aşçı ve kilerci görev yapmaktadır. Ayrıca bir kişi hem imâreti süpürmekte (ferrâş) hem buğdayı ekmek olmaya hazır hâle getirmekte (gendûm-kûb) hem de tabakları yıkamaktadır. Ekmeççi "emniyetli", aşçı "hünerli" ve kilerci "güvenilir" kişilerden seçilecektir (VGMA, 583: 16).

Vakfiye şartları gereğince imâret ekmeği, her gün bir kile²⁵ (50 kg) en iyi buğday unundan yapılacaktır. Her ekmeğin için belirlenen hamur ağırlığı seksen dirhemdir²⁶ (256 gr). 1/8 kile (6,25 kg) pirincin kullanıldığı sabah çorbası, et suyu ile pişirilecektir; akşamki aş ise 1/4 kile (12,5 kg) buğday unundan hazırlanacaktır. Kilede ölçü Lapseki müddünün²⁷ yirmide birlik miktardır (VGMA, 583: 16).

Etin taban fiyatının iki yüz elli dirhem olduğu günlerde, on iki dirhemlik (48 akçe) et; bunun aşıl-

24 Osmanlılarda imâret kavramıyla hem "vakıf yapılar manzûmesi" hem de "aşevleri" ifade edilmek istenmiştir (Pakalın, 1983-II:61-63). Tahrirlerde ise Yakup Bey'in Çardak'ta yaptırmış olduğu külliye "imâret" denilmiştir.

25 İstanbul kilesi 25 kg'dır. Ancak her yörede bu yekûn farklılık arz etmesi hasebiyle, Abdülaziz devrinde hazırlanan ölçü parametresine göre Lapseki'ye en yakın Gelibolu kilesi iki İstanbul kilesidir. Bu da bir kileyi 50 kg'a çıkarmaktadır (Pakalın, 1983-II: 281; Kallek, 2002: 569).

26 1 dirhem 3,2 gr'dır. Dirhem ağırlık ölçütüdür; Osmanlı'nın son zamanlarına kadar kullanılmıştır (Pakalın, 1983-I: 454).

27 Müdlerde de bölgeler arasında farklılık vardır (Kallek, 2006: 458; Hinz, 1990: 57-58). Lapseki'ye en yakın Gelibolu'nun bir müddü 16 kileye karşılık gelmektedir (Taşkın, 2005: 92.)

diği günlerde de on dirhemlik (40 akçe) et satın alınacaktır. Buradan anlaşılan 800 gr etin 1 akçeye karşılık geldiğidir.²⁸ Yani etin fiyatı iki yüz elli dirhem ise 38 kilo 400 gr; daha yüksek ise 32 kg et satın alınmaktadır. Vakfiyede etin cinsinin ne olacağı açıklanmamasına karşın, tazeliği şart koşulmuştur. Etin yarısı sabah aşında, diğer yarısı da akşam aşında kullanılacaktır. Hem mutfak hem ekmek fırını için her gün üç dirhemlik odun (12 akçe); ekmek ve yemek için de bir dirhemlik (4 akçe) tuz satın alınacaktır. İmârette pişen yemekler öğrencilere, vakıf personeline, zaviyeye/imârete gelen misafirlere ve fakirlere dağıtılacaktır. Artan yemekler de Çardak'ta ikamet eden fakirlere paylaştırılacaktır (VGMA, 583: 16).

Han

Vakfiyeye göre vâkıf, Çardak'ta ve Kilitbahir'de yolcuların geceleme için birer han inşa etmiştir. Çardak'taki handa bir görevli hanı temizleyecek ve çıkan hayvan gübrelerini de vakıf bostanına taşıyacaktır (VGMA, 583: 16).

Yolculara tahsis edilen bu han, zamanla işlevini yitirince; 19. yüzyıl ikinci yarısında askerî birliğin hizmetine verilmiştir. Şöyle ki, Gelibolu Fırkası'ndaki topçu süvarilerin ve yük taşıyıcı hayvanların Gelibolu'da bazı köylere yerleştirilmeleri sıkıntılara neden olmuş; bunun üzerine askerinin, Gazi Yakup Bey Hanı'na taşınması istenmiştir. Bunun için de hanın tamiri gerekmektedir. 17 Ağustos 1295/29 Ağustos 1879 tarihinde valilik emriyle Binbaşı Hüseyin Efendi ve mütevellinin de içinde yer aldığı bir heyet tamiratın nasıl yapılacağını tespit eder. Komisyon, gerekli malzemenin yalnız Gelibolu'dan temin edilebileceğini, tamir bedelinin ise 48.352 kuruş tutacağını ifade eden raporunu Biga Valisi'ne arz eder. Ancak işe bir türlü başlanamadığından, Seraskerlik'ten 7 Zilkâde 1296/23 Ekim 1879 tarihinde Evkaf Muhasebeciliği'ne yazı gönderilip bahsedilen onarımın vakıf tarafından yaptırılıp yaptırılmayacağı sorulur (BOA, EV. MKT. 981.208, 211).

Askerî erkân, vakfın 1293/1877-1878 senesi 14.926,5 kuruş ve 1294/1878-1879 senesi 7.105 kuruşluk bütçe fazlasının onarıma sarfı için ısrar edince 27 Zilkâde 1296/12 Kasım 1879'da buna

izin verilir. Tamiratın gecikmesi üzerine de, konunun aciliyetine dikkat çekilip gereğinin bir an önce yapılması istenmiştir (BOA, EV. MKT. 981.215, 216).

Hana askerlerin yerleştirilmesiyle Evkaf Nezâreti, Harbiye Nezâreti'nden bir ücret istemişse de Harbiye Nezâreti, askerinin yerleşiminden evvel handa yapılan tamiratın vakfın kendi gelirlerinden rahatlıkla karşılanabildiğini belirterek askerinin konaklamasına karşın bir bedelin talep edilemeyeceğine karar vermiştir. Bunun üzerine iki kurum arasındaki anlaşmazlık, 5 Mayıs 1296/17 Mayıs 1880 tarihinde Encümen'e taşınmıştır (BOA, EV. MH. 2031.130).

II. Dünya savaşı yıllarında Çardak'ta bir alay konuşturulması nedeniyle, han da askerî birliğe tahsis edilmiştir.²⁹ Sonraki dönemde han değişik maksatlarla kullanılmış olmalı ki 1967 yılında yine tamir edilmiştir.³⁰

Hamam ve Değirmen

Hamamlar külliyelerin vazgeçilmez birer parçasıdır. Nitekim Yakup Bey, eserlerini bina ettirdiği her yerde mutlaka bir hamam vücuda getirmiştir. Vakfiyeye göre onun Çardak'ta vakfettiği hamamda su tulumbası vardır. Ayrıca aynı yerde sahilde rüzgâr ile çalışan bir değirmen de vakfedilmiştir (VGMA, 583: 14).

Kuyular

Yakup Bey, Çardak'ta beş su kuyusu açtırmıştır. Kuyuların ikisi iskelede/sahilde, o dönemde "makambaşı" olarak bilinen yerde, biri vâkıfın çocukları için vakfettiği evde, biri medresenin içinde, diğeri ise câmi ile han arasındadır. Kuyu sularından herkesin bedelsiz istifade edebileceği vakfiyede kayıt altına alınmıştır (VGMA, 583: 13).

Yakup Bey'e ait Çardak'ta bir çeşmenin olup olmadığı bilinmemektedir. Zira 21 Muharrem 1281/26 Haziran 1864 tarihinde Evkaf Nezâreti'nden Biga Mutasarrıfı'na ve Evkaf Müdürü'ne gönderilen yazıda, Çardak'ta sekiz çeşmenin suyolunun harap olduğu halkın su sıkıntısı çektiği, çeşmelerin vakıflarının ve bânilerinin bilinmediği; halkta tamirat için yeterli paranın olmadığı bildirilmiştir. Bu

28 Fatih döneminde İstanbul'da 1 akçe ile 960 gr koyun eti veya 1,28 kg kuzu eti satın alınabiliyordu. (Akgündüz, 2006: 378-379).

29 Kaynak: Yusuf Acar (1938 doğumlu). 29.08.2015

30 14/12/1966 tarih ve 12477 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 1967 yılı programı projeleri.

aşamada Evkaf Müdürü'nden çeşme vakıflarının tespit edilmesi, tamire muhtaçlarsa masrafın ne olacağını keşif defteriyle beraber Evkaf Nezâreti'ne gönderilmesi istenmiştir (BOA, *EV. MKT.252.2*).

Türbe

Vakfiyeye göre Yakup Bey, mektebin yakınında kendisi için türbe olmak üzere mübarek bir ev yaptırmaya karşın, sonradan eşi Dudu Hatun binti Abdullah'ın buraya defnedilmiştir. Diğer aile üyelerinin de bu türbeye gömülmesi şart koşulmuştur (VGMA, 583.9: 13).³¹ Burası için bir görevli tayin edilmemiştir.

Vakfiyeden türbenin kapalı bir oda biçiminde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, onun şekli yapısına dâir 1247/1832 tarihli muhasebe kaydı bir ipucu vermektedir. Buna göre türbenin parmaklıkları ve kubbesi tamir edilmiştir (BOA, *EV.d. 40555*). Türbeden bir parça günümüze erişmemiştir. Muhtemelen türbe, günümüzde "Gazi Yakup Bey Ailesi Mezarlığı" denilen yerdeydi. Nitekim Yakup Bey'in oğlu Mehmet Bey'in mezarının içinde yer aldığı büyük pafta buradadır. Alan üzerinde, bahsi geçen şahsın baş ve ayak taşından başka, toprağa gömülü yazısız bir taş vardır.

Evler

Yakup Bey, Çardak'taki bahçeli evini, hayattayken kendisi tasarruf etmek üzere vakfetmiştir. Vefatından sonra erkek çocuklarına, onların soylarının tükenmesi halinde de kız çocuklarına bırakmıştır. Bunların da soyu kesilince, ev diğer gelir getirici mülkler arasına katılarak kiraya verilecektir. Evin tamir masrafı da evi kullanan tarafından karşılanacaktır (VGMA, 583: 15).

Çardak'ta ayrıca vakıf görevlilerine işlerini rahat yapmaları gayesiyle birer konut/lojman tahsis edilmiştir. Özellikle öğrenciye sürekli yakın durması gereken müderris ve muallim ile beş vakit câmiye gitmesi zorunlu olan imam ve müezzine birer konut verilmiştir. İmam ve müezzinin evleri câmiye bitişiktir ve bunlara ait bir üzüm bağı vardır (VGMA, 583: 15-16).

Vakıf Eserlerin Tamiri

Vakfiyeye göre, vakıf gelirlerden her gün beş dirhem (20,5 akçe) tamirat için ayrılacaktır. Bütçe fazlasından, vakıf için uygun gelir getirici mülkler alınarak vakıf akarâtına ilave edilecektir (VGMA, 583: 16). Evkaf Nezâreti kurulmadan önce vakıf eserlerin tamirâtı, mütevellî tarafından yaptırılır; harcamalar da muhasebeye yansıtılırdı. Ancak 1850'lerden sonra, vakıflarla ilgili çıkarılan kanunlar neticesinde durum değişmiş, büyük onarımlarda merkezin bilgilendirmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bir yerde tamirat bedeli 500 kuruşun altındaysa mütevellî; 2500 kuruşa kadarsa İl İdare Meclisleri; bundan daha yüksek bedellilerde ise Evkaf Nezâreti karar verirdi (BOA, *EV. MKT.981.209*). Dolayısıyla Evkaf Nezâreti'nin kuruluşundan sonradır ki, vakıf eserlerin onarımıyla ilgili merkezle taşra arasında birçok yazışma ortaya çıkmıştır. Bu da vakıf eserlerin tamiratının gecikmesine, hatta yapılamamasına sebep olmuştur. Böylece harabe hâle gelen eserlerin zaman içerisinde yok olmalarına zemin hazırlanmıştır.

Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti³² İdare Meclisi tarafından 1285/1869 tarihinde düzenlenen mazbatada câmi, medrese ve hanın bazı mahallerinin tamire muhtaç olduğu ve onarım bedelinin 7.690 kuruş tutacağı belirtilmiştir. Vakfın 1283/1867-68 yılında görülen muhasebesinde 12.122 kuruş, 1284/1868-1869 yılında ise 5.243 kuruş 10 para fazlası olduğu belirtilerek onarım bedelinin bahsedilen paralardan karşılanması Evkaf Nezâreti'nden talep edilmiştir (BOA, *EV. MKT. 474.79*).

Yazışmalara rağmen eserlerin tamirinin oldukça fazla geciktirildiği görülmektedir. Nitekim, Çardak'taki câminin onarımı için öncelikle, ilk keşif defteri ve ne kadar rayiçle tamir ettirileceğine dair dilekçe 11 Cemâziyevvel 1312/10 Kasım 1894'te Biga Mutasarrıflığı'ndan Evkaf Nezâreti'ne iletilmiş; akabinde 29 Teşrîn-i Sâni 1310/11 Aralık 1894'te Hendesehane'ye cevabî keşif ve rayiç defteri gönderilmiştir. Bundan uzun bir zaman sonra Şehremaneti Hendesehane Kalemî'nden 12 Mart 1312/24 Mart 1896 tarihinde ilk keşif defterinin yeterince açık olmadığı ve masraf defterinin tan-

31 Aile mezarlığı ve Çardak'ta yer alan tüm mezar kitâbeleri tarafımızca çalışılmış olup, yakın bir zamanda yayınlanacaktır.

32 Burası önceleri Kaptanpaşa Eyâleti ve merkezi Gelibolu iken, 1867'de vilâyete dönüştürülmüş ve merkezi de Kale-i Sultaniye/Çanakkale yapılmıştır (Sezen, 2006: 109).

zim edilmediği, dolayısıyla onarım için gerekli işlemin yapılamayacağı bildirilmiştir (BOA, *EV. MKT.* 2277.36-38).

Vakıf Eserlerin Günümüzdeki Durumu

Çardak'taki eserler hakkında en önemli çalışmayı yapan Ekrem Hakkı Ayverdi ve ekibi eserlerin planlarını çizmiş ve mevcut kitabeleri okumuştur. Ayverdi'ye göre Yakup Bey'in inşa ettirdiği külliye, erken dönem Osmanlı menzil külliyelerinin en önemlilerinden biridir. Câminin revak sütunları ve başlıkları devşirmedir. Son cemaat yerinde bu tarz yedi sütun hâlen dikilidir. Kubbe ise sekizgen bir kasmağa oturmuştur. Ayverdi, câmide herhangi bir kitâbeye rastlamadığını belirtmektedir (1961: 23-24). Yapının giriş kapısı üzerinde "Allahü vahdeh"; kubbenin sağında "Mescitteki mümin, sudaki balık gibidir" ve solunda "Mescitteki münafık, kafesteki kuş gibidir" anlamındaki sözler;³³ kuzeyinde ise "Ya Hazreti Bilâl-i Habeşî" ibaresi yer almaktadır. Günümüzde câminin kuzeyinde belediye binası kuzeydoğusunda avlu ve sonradan yaptırılan lavabolar, batısında mülk evler, güneyinde ve doğusunda umumî yol vardır (Resim 2). Ayrıca câminin güney ve doğu cephesinde önceden var olduğunu düşündüğümüz fakat hâlen mevcut olmayan bir hazire bulunmaktadır. Zira sözü edilen yerde, câminin güneydoğusunda Yakup Bey'in mezarı vardır (Resim 5). 2015 yılı sonbaharında yol çalışması sırasında hazîrenin doğu cephe duvarına yakın alanda yazılı baş ve ayak taşları çıkmıştır. Aynı alana yakın Osmanlı öncesine ait toprağa gömülmüş devşirme bir taş bulunmaktadır. Grekçe yazılı taşın üç satırı görülebilmektedir.³⁴ Yine caminin kuzey cephesine bulunan devşirme bir taş hâlen musalla taşı olarak kullanılmaktadır.

Han, câminin güneydoğusunda ve yakınındadır. Kiremitli bir çatı ile örtülen yapı altmış direk üzerine oturtulmuştur. Bunlardan onu mermer, diğerleri ahşaptır. Câmide olduğu gibi Roma, Bizans

devşirmesi sütunlar vardır (Resim 3). Hanın giriş kapısı üzerinde yer alan iki kitâbeyi okuyan Ayverdi, boş bırakılan üçüncü kitâbe alanı hakkında bilgi vermez (1961: 24-26). En üstteki kitâbede, Arapça üç satırlık aşağıdaki metin yazılmıştır; transkribesi şöyledir:

"Habbezâ hânün celiyyün *şânühü* bi'l-me'âlî bâhirun bürhânühü, *sâre* ma'mûren bi-emrin kad cerâ 'an cenâbin sâti'in sultânühü, innehû's-sultân Muhammed bin Murâd ellezî *şâ'a'l*-verye ihsânühü, li'l-emîri'l-müctebâ Ya'kûb Bey ibni 'Abdillâh fî divânihî, *sâre* 'abden kultü târihen "yecin" sine 'an kerri'l-veryi bünyânühü."

Metin günümüz Türkçesine şöyle çevrilebilir:

"Delili açık, yüceliklerle *şânı* artan han ne güzeldir; saltanatı parlak hazret-i Sultan Muhammed bin Murad emriyle binâ edildi ki, divanında seçkin kul Yakup Bey, onun yaygın ihsânı sayesinde hanı yaptırmıştır. Tarihini "yecin" olarak dedim. Allah binasını tehlikeli saldırılardan muhafaza etsin."

Bu kitâbede ebced hesabıyla tarih düşülmüştür ki, harflerin değeri, ikinci kitâbede yazılan 867'den bir fazla 868'dir. İki kitâbe arasında hem hat hem süslemeler bakımından farklılıklar vardır. E. Ayverdi, bunu da hesaba katarak alttaki kitâbenin başlangıç tarihini üsttekinin de bitiş/ikmâl tarihini gösterdiğini vurgulamaktadır (1961: 27). Bahsedilen kitâbenin hemen sağ alt tarafında yer alan ikinci kitâbenin transkripsiyonu ise şu şekildedir:

Rahmet itsün ol kişinin rûhına bî-hadd Hudâ
Ki ide ihlâs ile bünyâd idene bunu du'â
Hem şefî' ola Ahmed sadr-ı resûlü'l-'ulâ
Yâr-ı Bûbekr 'Ömer 'Osmân 'Aliyy-i Mürtezâ
Kim cihân bâkî değildir ânı bilir hâss u 'âm
Bâkî olan bu cihânda ancak du'adır ve's-selâm

E. Ayverdi tarafından okunan kitâbede, onun belirtmediği bizim dikkatimizi çeken hususlar şunlardır: Hz. Peygamber'in isminin kaydedildiği mîsrâda "sallallahü aleyhi vesellem" duası, ana metinden daha küçük bir biçimde rûmî motifler içerisinde "sad" ve "ayın" harfleriyle gösterilmiştir. Aynı şekilde, dört halifenin isminin yazıldığı satırda da saha-be isimlerinden sonra söylenmesi bir kabul haline

33 Hadis olduğu zannedilen bu sözlere "kelâm-ı kibâr" demek daha doğrudur. Bkz. İsmail bin Muhammed el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ*, (thk. Ahmet Halebî el-Attâr), c. II, Mektebetü'l-Kudsî, h. 1351/m. 1932, s. 296, No: 2689.

34 Yazıt, Büyük Tıkseia oyunları boks müsabakaları çocuklar kategorisinde zafere ulaşan Titus Claudius Florus adındaki bir atletin onurlandırmasıyla ilgilidir. Kitâbenin tamamı için bkz. <http://epigraphy.packhum.org/text/287490?hs=113-122>. Bu bilgiyi benimle paylaşan Prof. Dr. Turan Takoğlu'na teşekkür ediyorum.

gelmiş “radiyallahü ‘anh” duasının -ki burada birkaç sahabe olması hasebiyle ‘anhüm’dür- kısaltması mısırânın sonunda “dad” harfi ile belirtilmiştir.

Yakup Bey’in Çardak’taki eserlerinden günümüze ulaşabilenler; üç su kuyusu, câmi, han ve hamamdır (Harita 1). Câmi ve han hâlen faaldir. Han, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamir ettirilerek Çardak Belediyesi’ne verildiğinden burada sosyal faaliyetler yapılmaktadır. Yakup Bey’in açtığı olduğu Çardak merkezdeki üç su kuyusu görünür olmakla birlikte ağızları kapatılmıştır. Külliye diğer yapıları; mektep, medrese, zaviye/imaret ve vakıf evler ise günümüze ulaşmamıştır.

2.2.2 Gelibolu’daki Vakıf Eserler

889/1484 tarihli vakfiyede, Yakup Bey’in Gelibolu’da inşa ettirdiği bir eserden bahsedilmeyen vakfettiği mülk eserlere temas edilir. Bunlar; yirmi sekiz dükkân, üç mahzen, bir başhâne³⁵, bir hamam, iki oda ve bir menzildir.

Öte yandan vakfiyeden önce, Gelibolu’nun tespit edilebilen 879/1475 tarihli ilk tahrir defterinde, Yakup Bey’in isminin geçtiği iki mahalle bulunmaktadır. Mahallelerden biri; “Mahalle-i Mescid-i Yakup Bey”dir ki burası “Kethüdâ Umûr Bahçesi” adıyla bilinmektedir; diğeri ise “Mahalle-i Yakup Bey”dir (AK, 79: 8a, 12b). Defterin devamında vakıf muhasebeleri verilirken, Yakup Bey’e ait herhangi bir vakıftan söz edilmemiştir.

925/1519 tarihli ikinci tahrirde de, Yakup Bey’e isnat edilen mahalle sayısı ikidir. Bunlardan biri “Mahalle-i Mescid-i Yakup Bey” ki “Hâcî Ya’kûb Bey” diye bilinir; diğeri “Mahalle-i Câmi’-i Ya’kûb Bey”, burası da “Çamlıca” ismiyle meşhurdur. İlginç olan bir önceki tahrir defterinden farklı olarak, mahalle isimlerinden birisine “hâcî”; bir diğerine ise “câmi”nin eklenmiş olmasıdır (BOA, TD 75: 19, 24). Ayrıca bahsedilen defterde yer alan Yakup Bey Vakfı’nın muhasebe kaydında, bir mescit bir de câmi vardır. Muhtemelen Yakup Bey, vakfiyesini tanzim ettirdikten sonra, eşi Duda binti Abdullah’a ait olan mescitten başka bir de câmi yaptırmıştır (VGMA, 583: 16).

35 Koyun ve siğir başı satan yerlere denir (Özünü, 2010: 264).

Yakup Bey’in Gelibolu’daki vakıf gelirleri arasında biri Çamlıca’da, diğeri de Saray Mahallesi’nde³⁶ olmak üzere iki hamam gösterilmektedir. Vakfiyede bahsedilmeyen Saray Mahallesi’ndeki hamam sonradan yaptırılmış veya satın alınmış olmalıdır.

Mahalle isimleri, 1530 tarihli tahrir defterinde bir önceki deftere benzer şekilde geçmektedir (BOA, TD 434: 16a, 21a). Buna ilâveten, “Mescid-i Hâcî Yakup” adında yeni bir mahalle oluşturulmuştur ki bunun, bahsi geçen vâkıf Yakup Bey’le bir ilişkisi yoktur (BOA, TD 434: 231b).

17. yüzyıl Gelibolusu hakkında ayrıntılı bilgi veren Evliya Çelebi, şehirdeki mescitlerin varlığından söz eder, ancak bunların sayısını ve kimlere ait olduğunu belirtmez. İki câminin ismini zikrederse de Yakup Bey Câmi’ne dair bir bilgi vermez; öte yandan sekiz hamamdan bahsederek bunlardan sadece Karacabey, Şengül ve Alaca hamamlarının adlarını kaydeder (2001: 158-159).

Çamlıca Mahallesi’ndeki câminin, Yakup Bey Vakfı’na ait olup olmadığı hususu, 20. yüzyıl başlarında tartışmaya açıktır. Gelibolu Mutasarrıfı, 1317/1900’de Evkaf Nezâreti’ne gönderdiği arzda, İbn-i Sinan Mahallesi’nde yer alan mahkeme binasının onarım için keşfinin yapıp ihale edildiğini bildirerek tamir bedelinin Gazi Yakup Bey Vakfı gelirlerinden karşılanmasını ister. Evkaf Nezâreti de mahkeme binasının Gazi Yakup Bey Vakfı ile ne tür bir alakasının olduğunu ilgili kalemlere sordurur. Neticede, Çamlıca’daki câminin Yakup Bey Vakfı’na aitliği hususunun kesin olmadığı ifade edilirken kaynak olarak da vakfiye gösterilir. Zira vakfiyede böyle bir eser geçmemektedir. Daha sonra Selh-i Cemâziyelâhir 1318/24 Ekim 1900 tarihli yazıda Mesarifât İdaresi Müdürü, mahkeme binasının tamirinin Gazi Yakup Bey Vakfı’yla bir ilişkisi olmadığını; yapının hangi vakfa ait olduğu meselesinin halledilmesi gerektiğini belirtir (BOA, EV.MKT. 2592.60-62).

Mahkeme binasının, Yakup Bey’in kendi hamamına yakın, Gelibolu’da iken ikamet ettiği, vakfiyede bahsi geçen çeşitli odaları, sofayı, fırını ve ahırını içinde barındıran evi olması muhtemeldir (VGMA, 583: 15). Diğer taraftan, Yakup Bey Vakfı 1196/1783 yılı

36 Mülakat yaptığımız Gelibolu sakinlerinden yerel tarihçi Ahmet Tuna (d. 1949), Gelibolu Gazi Süleyman Paşa Câmi civarının “saray” olarak adlandırıldığını; yaşlılardan böyle duyduğunu ifade etmiştir.

muhasebesi gelirler kalemine bir “yahudihâne” kaydedilmiştir (TSMA, D.76000). İşte vakfiyede sözü edilen ev, zaman içerisinde Yahudilere kiraya verilmiş; daha sonra da kadı evi/mahkeme binası olarak kullanılmış olabilir.

1323/1907’de Yakup Bey’e ait bir hamam ile hane arsasının Gelibolu’da Mevlevî şeyhi Burhaneddin Emin Efendi ile Muhlis Efendi’ye intikal ettiği görülmektedir. Ancak bunun nasıl gerçekleştiğine dair İdâre-i Evkaf Meclisi tarafından soruşturma açılmıştır (BOA, EV. MKT.3174.195).

Yakup Bey’e atfedilen iki hamamdan birinin kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. İkinci hamam ise, 1930’lar Gelibolusu hakkında bilgi veren H. Alpagut’un bahsettiği 1912 depreminde yıkılmış olsa gerektir. Bu bilgi, yukarıda zikredilen mahkeme binasının Yakup Bey Vakfı’ndan tamir edilmeye çalışılmasının sebebinin de açıklayabilir. Hem kadı evi hem de mahkeme binası olan yapı 1912 Gelibolu depreminde büyük hasar görmüş ve sonrada yıkılmıştır. Yıkılan bina geniş bir bahçenin ortasında; H. Alpagut, mahkemenin yanındaki Yakup Hamamı’nın da boş bir arsaya dönüştüğünü belirtir (1941: 80-81).

Saruca Paşa İmâreti’ne yakın yani Çamlıca Mahallesi’ndeki hamam kısmen varlığını sürdürse de faal değildir (Resim 6). Kitâbesi olmamasına karşın, hamamın şimdiki konumuyla vakfiyede çizilen sınırlarının birbiriyle tam örtüştüğünü yerinde tespit ettik (Harita 2). Buradaki hamam da vâkıfın Kilitbahir’deki hamamı gibi enine sıcaklıklı tipte bir hamamdır (Uysal, 2008b: 110) Yakup Bey’in dükkânlarından ise günümüzde herhangi bir iz yoktur.

2.2.3. Kilitbahir’deki Vakıf Eserler

Yakup Bey, Kilitbahir Kalesi dışında, kaleye oldukça yakın bir han ile karşısında bir hamam yaptırmış; “Dutpınarı” adlı su kaynağını da su yolu kurmak suretiyle vakıf eserlerine taşımıştır. Suyu iki kola ayırarak çok olan kısmı, kale dışında bulunan Sultan Mehmet Mescidi önüne getirtmiş; diğerini yine iki kola bölerek birini han ile hamam arasına; diğerini de hamamın içine ulaştırmıştır (VGMA, 583.9:13). Sözü edilen yapıların Yakup Bey tarafından inşa et-

tilmesi, onun Kilitbahir Kalesi’nin de bânisi olduğu bilgisini teyit etmektedir.

Bahsedilen eserler, 19. yüzyıl başlarında faaliyettedir. Zira vakıf mütevellisi Mustafa’nın arzıyla düzenlenen 12 Şevval 1224/20 Kasım 1809 tarihli belgede, Kilitbahir’deki vakıf dükkân ve evlerin mutasarrıflarının ellerindeki yerleri, sadece hâkim onayıyla mütevellî izni olmadan sattıkları görülmektedir. Bu şekilde vakıf zarar edince artık, yapılacak satışların vakıf mütevellisine haber verilmeden yapılmaması emredilmiştir (BOA, C.EV. 2.91).

Kilitbahir’deki hamam, hâlen harabe bir halde varlığını devam ettirmektedir (Resim 7). Hamam’ın Yakup Bey’e ait olduğunu bildiren bir kitâbe bulunmamasına karşın, Yakup Bey eserleri üzerine çalışma yapan A. Uysal tarafından, hamamın adı geçen baninin Çardak’taki bilinen hamamıyla şeklen benzeştiği ve plan itibarıyla 15. yüzyıl karakteri taşıdığı belirtilmiştir (2008a: 59-60). Bu çerçevede, hamamın mevcut konumuyla vakfiyede anlatılan konumunun tam uyuştüğünü yerinde tespit ettik. Han ise yok olmuştur; yerli halk da böyle bir handan bahsetmemektedir. Vakfiyede belirtilen sınırlar incelendiğinde hanın, hamamın kuzeyinde olduğu görülmektedir ki günümüzde burası boş bir arsadır (Harita 3). Vakfiyeye göre han ile hamam arasında vâkıfın dükkânları; hanın doğusunda ise vâkıfın bahçesi yer almaktadır. Han ile hamam arasına denk gelen kısımda, bir çeşme kalıntısı mevcuttur; muhtemelen vakfiyedeki kayıtlı çeşme bu olmalıdır. Yukarıda bahsedilen Sultan Mehmet Mescidi önündeki suya gelince, o mevkide günümüzde Damat İbrahim Paşa Çeşmesi bulunmaktadır. A. Uysal, çeşmenin Yakup Bey Çeşmesinin yerine yapılmış olabileceğini belirtmektedir (2008a: 60). Fakat çeşmenin kitabesi incelendiğinde bunun bir yenileme kitabesinden ziyade, inşa kitabesi olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka eserin üzerine yapılan binalarda genelde “tecdid/yenileme” ifadesi kullanılır. Dolayısıyla burada Yakup Bey’e ait başka bir çeşmenin varlığından söz edilebilir. Aslında Fatih Câmii’nden Yakup Bey Hamamı’na doğru gidildiğinde sağda ve solda sıralanan çeşmeler, sularını muhtemelen Yakup Bey’in kurduğu suyolundan almışlardır ki Damat İbrahim Çeşmesi de onlardan biri olmalıdır.

2.2.4. Malkara'daki Vakıf Eserler

Vakfiyeye göre Yakup Bey, Malkara'nın Armağan Mahallesi'nde³⁷ bir çifte hamam, bir bozahâne ve çeşitli dükkânlar vakfetmiştir. Bunların inşa edilmek suretiyle mi yoksa satın alınma yoluyla mı vakfın hayrâtına dâhil edildiğine dair elimizde henüz bir bilgi yoktur (VGMA, 583.9: 14). Malkara tahrirleri incelendiğinde Yakup Bey'in bir vakfına rastlanmaz (BOA, TD 75: 547-565; 490: 630-651). Ayrıca Yakup Bey Vakfı'nın muhasebe kayıtlarında da Malkara yoktur. Muhtemelen vâkif, vakfiyesini düzenledikten sonra hamamı ve dükkânları satış yoluyla veya bir başka şekilde elinden çıkarmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Yakup Bey, vakfiyesinin tanziminden sonra Gelibolu'da birer câmi ve hamam yaptırmıştı. Bunlar, Malkara'daki mülklerinin satışından elde edilen gelirlerle inşa edilmiş olabilir. Malkara, Yakup Bey'in diğer vakıf eserlerinin bulunduğu Çanakkale Boğazi kıyı şeridindeki Gelibolu, Kilitbahir ve Çardak üçgenine uzaktır. Dolayısıyla buradaki vakıfların yönetiminde ve gelirlerin toplanmasında bir güçlüğü ortaya çıkmış olması muhtemeldir.

3. Vakfın Muhasebesi

3.1. Vakfın Yıllık Gelir-Giderleri

Osmanlı Devleti'nde hazine gelirleri güneş yılı takvimine göre, giderlerin büyük bir çoğunluğu ise ay yılı esasına göre düzenlenmekteydi. Ulufeler dört taksitte kamerî aylara göre veriliyordu. Kamerî yıl ile şemsî yıl arasında da yaklaşık on bir gün altı saat fark vardır. Osmanlı bütçeleri, güneş yılına göre hesaplanırdı; bütçenin tarihi Mart ayında başlar sonraki yılın Mart ayına kadar devam ederdi (Sahillioğlu, 1967: 77-88). Yakup Bey, personel maaşlarının üç ayda bir, yılda dört taksit halinde ödenmesini şart koşmuştu. Bu da kamerî yıla göre 354 gün etmektedir. Ancak, aşağıda muhasebe kayıtlarında görüleceği üzere personel maaşları yıllık 360 gün üzerinden hesaplanmıştır.

37 Bu mahallenin ismi daha sonraki kayıtlarda, Nalbant Hızır ve Hacı Halil Mescidi olarak geçmektedir (Sezgin, 1996: 122). Yakup Bey'in çifte hamamı kuzeyden o dönemde Nalbant Hızır bin Hamza mülküne bakıyordu (VGMA, 583: 14). Bu şahıs 879/1475 tahririnde Armağan Mahallesi'nde imamdır (BOA, TD 12: 12-13).

Vakfiyeye göre, vakfın gelir ve giderlerinin tanzimi "güvenilir" olan "nâzır"a aittir. O aynı zamanda câbîlik/tahsildârlık yapar; ödeme günlerinde vakfın mülklerini dolaşır kiralalarını toplar; mahsulleri kayda geçirir ve mütevellinin bilgisi dâhilinde harcamaları gerçekleştirir. Vakfın günlük harcamalarını ve işleyişini aksatmadan not eder. Nâzır, Çardak'ta yaşama-ya mecburdur. Kilitbahir ve Malkara'nın her birinde ise ayrı bir câbî gelirleri toplayacaktır (VGMA, 583: 16). Çardak'a yakınlığı hasebiyle, Gelibolu vakıf hesaplarını Çardak'taki câbi/nâzır tutacaktır. Vâkif, "müderis"lik hâricindeki görevlerin ehliyetli azatlı köleleri olduğu müddetçe, bir başkasına verilmesini şart koşmuştur (VGMA, 583: 16).

Vakfın yıllık muhasebesi, Evkaf Nezâreti kurulduktan sonra müteveli veya vekilinin İstanbul'a giderek hesap defterlerini Nezâret'e arz etmesiyle (BOA, EV.THR. 118.101; 21.105); veya Nezâret'ten bir kişinin vakfın kurulduğu yere gitmesiyle görüldü. Bunlar ilk olarak kendi mahallerinde; müteveli, evkaf muhasebecisi ve kadı huzurunda gözden geçirilir; gelirlerden artan miktar olursa faizle işletilir; elde edilen kâr da bir sonraki senenin muhasebesine eklenirdi (BOA, EV. MKT.2592.61-62; A.} MKT.DV. 116.74).

Yakup Bey Vakfı'nın mütevelliliği boşa kalınca, yönetimi Evkaf Nezâreti'ne geçmiş; yani vakıf, mazbut olmuştur. Artık vakfın yıllık muhasebesi de özel bir komisyon aracılığıyla görülmüştür. Bu yüzden, vakıf gelirleri ilk önce mahallî mal sandıklarında biriktirilmiş; daha sonra da Evkaf sandığına devredilmiştir (BOA, EV. MKT. 2770.115).

Vakfın gelir kalemlerine daha önce değinildiği için aşağıda bunların muhasebeleri konu edinilecektir. Vakfın ilk muhasebe kayıtlarına, tahrir defterlerinde rastlanmaktadır. Nitekim 925/1519 tarihli Gelibolu Mufassal Defteri'nde vakfın Gelibolu kısmının muhasebesi aşağıdaki şekilde çıkarılmıştır.

Tablo 3: 925/1519 Tarihli Gelibolu Yakup Bey Vakfı Muhasebesi (BOA, TD 75: 455)

Gelirler	Günlük (Akçe)	Senelik ³⁸ (Akçe)
Saraçlar Çarşısı'nda, İskele yakınında ve diğer yerlerde yirmi bir dükkânın kirası		1.108
Dükkânların yakınındaki odanın kirası		120
İskele yakınında ve Attarlar Çarşısı'nda dört mahzen ve bunların yakınında bir yerin kirası		2.150
Debbağlar Çarşısı'ndaki dükkânın kirası		350
Balıkpazarı'ndaki dükkânın kirası		1.980
Çamlıca'daki hamamın kirası		3.000
Saray Mahallesi'ndeki hamamın kirası		2.000
Irmak ve Çukurbostan Mahallelerindeki tarla kiralari		744
		11.452 ³⁹
Masraflar		
Görevli maaşları		
Câmi imamı	4	1.440
Câmi müezzini	2	720
Câmi mu'arrifi	1	360
Mescit imamı	2,5	900
Mescit müezzini	2	720
Mütevelli (Öşrûn yarısı)		573
Nâzır (Tüm vakfa)		1.980
Yekûn		6.693
Artan		4.759

Defterde, artan 4.759 akçenin hamamların ve dükkânların onarımında kullanılacağı vurgulanmıştır. 1530⁴⁰ tarihli defterde ise vakfın yıllık geliri 925/1519 tarihli defter ile aynıdır; yalnız bu deftere önceki defterde olmayan ve aşağıda gösterilen Kilitbahir'deki hamam ve dükkânların muhasebesi ilave edilmiştir.

38 Maaş ödemeleri 360 gün üzerinden hesaplanmıştır.

39 Defterde yekûn 11.458 olarak gösterilmiştir.

40 Bu tahrir, Kanunî döneminde İskender Çelebi'nin defterdarlığı zamanında (1526-1534) yapılmıştır. Defterde tarih bulunmamasına karşın, 1530 yılında yapıldığı kabul edilmiştir (Bkz. Sezgin 1998:14).

Tablo 4: 1530 Tarihli Kilitbahir Yakup Bey Vakfı Muhasebesi (BOA, TD 434: 243a-b)

Gelir	Senelik/Akçe
Hamamın geliri	4.000
Hamamın yanındaki on üç dükkânın kirası	468
Yedi parça arsa/tarlanın kira bedeli	189
Toplam	4.657

Giderler kaleminde bir önceki deftere nispeten sadece mütevelliye ödenen miktar iki yüz yetmiş yedi

akçe artarak sekiz yüz elli olmuş; diğerleri sabit kalmıştır. Dolayısıyla giderler 6.970 tutmasına karşın, defterde 6.925 gösterilmiştir. Böylece 9.139 akçe fazlalık, defterde 9.184 akçe yazılmıştır (BOA, TD 434: 243a-b). Kalan meblağ, hamamların ve dükkânların tamir vesâir masraflarına sarf edildikten sonra yine artarsa Çardak'taki imârete/külliyeye sarf edilecektir. 977/1569 tarihli mufassal tahrir defterine yukarıdaki hesaplar aynen aktarılmıştır (BOA, TD 490: 548).

Netice itibarıyla tahrirlerdeki muhasebe kayıtlarında Kilitbahir ilavesi ve müteveli maaşının artması dışında uzun bir süre değişiklik olmamıştır. Bu durum, o dönemdeki ekonomik istikrarın bir sonucu veya akçenin alım gücünde önemli bir değişikliğin olmamasının göstergesi olabilir (Pamuk, 2009: 116-118; Güran, 2006: 59).

Çardak'taki vakıfların muhasebesi ise, Biga tahrir defterlerinde kayıt altına alınmıştır. Biga'nın 922/1516-1517 tarihli ilk tahririnde Kara Ali Köyü, Biga'ya bağlıdır ve on altı hane, dört bekârdan oluşmaktadır. Defterde köyün Yakup Bey'in Çardak'daki imaretine/külliyesine vakfedildiği belirtilmiştir. Her ne kadar vakfiyede iki mezrâ kayıtlıysa da tahrirde sadece senelik geliri iki yüz akçe olan Kara Ali Köyü'nün yakınındaki yirmi müdlük bir çiftlik yerden bahsedilmektedir. Kara Ali Köyü'nün yıllık geliri ise 3.320 akçe gösterilmiştir (BOA, TD 59: 281).

922/1516-17 tarihli tahrirde Çardak Köyü'ne kırk beş hane yirmi iki bekâr kaydedilmiştir. Buna göre köyün; öşür, çift, bennâk ve diğer vergilerden oluşan yıllık geliri 11.258 akçedir. Buradaki on üç vakıf dükkânın yıllık geliri 3.720 akçe, değirmenin ise 300 akçedir. Vakfın gelirlerinden Kalfadız Köyü ise on üç hane altı bekârdan müteşekkil olup, yıllık geliri de 3.265 akçedir. Sözü edilen gelirin yüz akçesi cizye olarak azat edilmiş iki köleden tahsil edilmiştir. Bir diğer vakıf köyü Akpınar ise iki hanedir ve yıllık hasılatı 3.363 akçedir. Tahrirde, bu köyün on altı yıldır harap olduğu; beş çiftlik kabul edilen topraktan, dışarıdan ekilip biçilmesi karşılığında hem öşür hem de çift vergisi alındığı belirtilmektedir. Defterde vakıf görevlilerinin aldıkları maaşlardan ve diğer masraflardan ise bahsedilmemiştir. (BOA, TD 59: 312-315).

Tablo 5: 922/1516-1517 Tahririne Göre Yakup Bey Vakfı Gelirleri

Köy/Mezrâ	Nüfus	Yıllık Akçe
Kara Ali Köyü (Bir çiftlik var)	16 hane 4 bekâr	3.320
Çardak Köyü	45 hane 22 bekâr	11.258
Çardak'taki on üç dükkânın kirası		3.720
Çardak'taki değirmenin kirası		300
Kalfadız Köyü	13 hane 6 bekâr	3.265
Akpınar Köyü	2 hane	3.363
Toplam		25.226

937/1530-1531 tarihli icmâl defterinde Çardak, Kalfadız ve Akpınar köylerinin avârizdan ve örfî vergilerden muaf oldukları görülmektedir. Buna göre Çardak Köyü 45 hane 22 bekârdır; köyde bir imam, bir müezzin, bir hatip ve on beratlı ve üç de vakıf hizmetkârı/kölesi vardır. Köyün yıllık geliri de 14.113 akçedir. Kalfadız Köyü ise 13 hane 6 bekârdır; bir imam vardır. Geliri 3.265 akçedir. Akpınar Köyü de iki hanedir ve yıllık geliri 3.533 akçedir. Biga'ya bağlı defterde çiftlik olarak kaydedilen Kara Ali Köyü, 16 hane, 4 bekâr ve bir doğancıdan oluşmaktadır; hasılatı ise 3.320 akçedir (BOA, TD 166: 242).

982/1574-1575 tarihli Biga Evkaf Defteri'nde Kara Ali Köyü'nün nüfusu değişmesine karşın geliri sabit kalmıştır; Köye 18 hane, 25 bekâr, 3 doğancı, 1 pîr-i fânî kaydedilmiştir. Hâsılatı 3.320 akçedir. Vakfiyeye göre Kara Ali ve Melik Bey mezrâları Kara Ali Köyü'ne bağlı olmasına karşın, söz konusu tahrirde bunlardan farklı vakfa bağlı "Sazlık" diğer adıyla "Yakup Köyü"nü gelininin yıllık 300 akçe olduğu belirtilmiştir. Ayrıca köyde "Koru Biga" adlı bir çiftlikten bahsedilerek defter-i atikteki gelininin üç yüz akçe olduğu vurgulanmıştır (KKA, 550: 8a-8b). Aynı defterde mezrâ konumunda bulunan Akpınar'ın geliri de 3.368 akçe yazılmıştır (KKA, 550: 23b).

Biga Evkaf Defteri'nde, önceki tahrirlerde Yakup Bey Vakfı'na bağlı gösterilen Çardak ve Kalfadız köyleri bu sefer vakıf üzerine kaydedilmemiştir. Zira II. Selim (1566-1574) devri 975 ve 976/1567-1569

senelerinde yapılan genel tahrirâtta Yakup Bey adına daha önce tescil edilmiş Kalfadız Mezrâsı, “Kalafat” ismiyle bir çiftlik yer kaydedilerek genel vakıf haline getirilmiştir; Bey (Melik Bey) Mezrâsı da tımara dâhil edilmiştir. Bunun sebebi ise o dönemde gelirlerinin çoğunluğu arazî-i mîriyeye ait vakıfların bir kısım topraklarına devlet tarafından el konulmuş olmasıdır (KKA, TD 550: vr. 32b-33b arasındaki evrak).

1015/1606-1607 tarihli icmâl defterinde Kara Ali diğer adıyla Yanıç Köyü'nün Yakup Bey'in mülkü olduğu belirtilerek gelirinin 3.320, Akpınar Mezrâsı'nın gelirinin ise 3.368 akçe olduğu belirtilmiştir. Ancak Çardak ve Kalfadız köylerinden bahsedilmemiştir (BOA, MAD. 617.245-249).

1107/1695-1696 tarihli avarız defterinde düşülen derkenarda Çardak Köyü'nün Lapseki'nin yeni tahririnde yer almamasına karşın, eski tahrirde (tahrîr-i atîk) bir geçiş güzergâhı olması ve burada insanların konaklaması nedeniyle avâriz ve örfî vergilerden muaf olduğuna dikkat çekilmiştir (BOA, KK. d. 2767: 12a). Bahsi geçen tahrir ve avarız defterlerinden 16. ve 17. yüzyıllarda Yakup Bey Vakfı'na ait vakıf köylerin ve mezrâların gelirlerinde önemli bir değişikliğin olmadığı anlaşılmaktadır.

Vakfın Gurre-i Cemâziyelevvel 1196/Mart 1782-Mart 1783 tarihli aşağıdaki bir yıllık muhasebesinde Çardak, Gelibolu ve Kilitbahir'deki vakfın tüm gelir ve giderleri hesaba dâhil edilmiştir.

Tablo 6: Yakup Bey Vakfı 1196/1782-1783 Yılı Toprak Mahsulleri Geliri (TSMA, D.76000)

Mahsul	Kile	Bir kile bedeli	Akçe
Buğday	200	150	30.000
Arpa	180	60	10.800
Alaf	40	60	2.400
Nohut	6	300	1.800
Burçak	10	120	1.200
Çavdar	10	90	900
Bostan öşrü			9.600
Toplam			56.700

Tablo 7: Yakup Bey Vakfı'nın 1196/1782-1783 Yılı Muhasebesi (TSMA, D.76000)

İcâre-i Müsekkafât/Gelir Getirici Mülklerin Kirası	Akçe
Çardak Hamamı'nın kirası	10.800
Yanıç ⁴¹ Köyü geliri	12.000
Kahve ve yağhane kirası	1.080
Berber dükkânı kirası (iki adet)	3.600
Bakkal dükkânı kirası (iki adet)	2.880
Ekmek fırını kirası	2.880
Han kahvesi kirası	3.240
Han ve dükkân kirası	660
Farklı yerlerdeki mülklerin kirası	1.383
Bağ vergileri	1.800
Gelibolu hamamı kirası	2.400
Gelibolu'daki yahudihânenin kirası	280
Kilitbahir kira geliri	600
Mülklerin kiralari toplam	43.603
Mahsul ve mülklerden oluşan toplam gelir	100.303
Masraflar	
Görevli maaşları	48.000
Vakıf nâzırı Hazinedârbaşı Ağa'ya verilen	3.000
Vakıf nâzırının kâtibi İbrahim Efendi'ye verilen	1.500
Hizmetçilere ödenen	300
Bal mumu, zeytinyağı, yağ mumu, kandil, hasır ve tamirata sarf olunan	47.500
Toplam masraf	100.300

Böylece 16. yüzyıl başlarında 42.000 akçe olan vakfın geliri 18. yüzyıl sonlarında 100.000 akçeye ulaşmıştır. Vakfın gelirlerindeki % 130'luk bir artış, akçenin değer kaybı veya enflasyon ile açıklanabilir. Fatih devrinin başlangıcında 1 akçe 1,012 gr gümüş iken vakfın kuruluş yıllarında 1 akçe 0,77 gr gümüşe, 1585'teki paranın büyük değer kaybında ise 1 akçe 0,35 gr'a kadar gerilemiştir (Pamuk,

41 Belgelerde imlâsı bazen “Manic” şeklinde yazılmıştır (BOA, EV.HMH.d.7081) Doğrusu “Yanıç” olmalıdır.

2009:115; 2007: 68, 150; Sahillioğlu, 1967: 87-89). Esasen Osmanlı Devleti'nde paranın değer kaybı dikate alındığında, vakfın gelirlerinde her ne kadar sayısal bir artış görölüyorsa da bunun gerçek olduğu söylenemez. Nitekim vakıf mütevellileri birçok defa vakıf gelirlerinin zarara uğratıldığı gerekçesi ile arzda bulunmuşlardır (BOA, C.EV. 2.91).

Vakfın yukarıdaki muhasebesinden otuz yılı aşkın bir süre sonra 1 Mart 1230-29 Şubat 1230/ 13 Mart 1815-12 Mart 1816 aralığındaki bir yıllık bütçesi aşağıdaki şekilde çıkarılmıştır.

Tablo 8: *Yakup Bey Vakfı 1230/1815-1816 Yılı Muhasebesi* (BOA, EV.HMH.d. 7081)

Vakıf Mahsülü	Kile	Bir kile bedeli	Kuruş	Para
Buğday	42	5,5	231	
Arpa	107,5	2,5	281	10
Çavdar	16	4	67	
Burçak	7,5	3	22,5	
Nohut	1	9	9	
Alaf	5,5	1,5	8	10
Pirinç	2,5	2	5	
Bakla			3	30
Yanıç Köyü kira/bedeli			300	
Bostanın öşrü			444	10
Gelibolu'daki hamamın kirası			100	
Bađların vergileri			80	
Dükkânların kira gelirleri			98	
Arazi tapusu karşılığı alınan bedel			192	
Toplam (Yaklaşık 1842kuruş)			1.841	30
Masraflar				
Görevli maaşları			1.172	
Vakıftan geçinenlere (ehl-i mürtezika) ödenen			330	
Hamamın tamir masrafı			265,5	
Balmumu, yağ mumu ve zeytin yağı vs.			530,5	
Lapseki kadısına ödenen muhasabe defterinin harcı			46	
Toplam			1.172	
Mütevellî vekilinin İstanbul'daki vakıf işleri için yaptığı masraf			2.032	
Masraf toplam			3.204	
Vakfın borcu, açık			1.362	

Vakfın 1196/1782-1783'teki muhasebesi ile karşılaştırıldığında 1230/1815-1816 yılında mahsulde bir azalma olmasına karşın, gelirler artmıştır. Gelirler 1.842 kuruş/221.000 akçeye⁴² ulaşarak %120 artmış; giderler de 3.204 kuruş/384.500 akçeye çıkarak % 285 yükselmiştir. Vakfın 1196/1782-1783'teki gelir-gideri dengede iken, 1230/1815-1816 yılı bütçesi 1.362 kuruşluk/163.440 akçelik açık vermiştir. Daha sonra, 1243-1244-1245/Mart 1828-Mart 1831 yılları için yapılan üç yıllık muhasebede vakfın gelirleri 30.520, giderleri ise 31.260,5 kuruş olmuştur. Böylece vakfın 740,5 kuruşluk bir açığı ortaya çıkmıştır (BOA, *EV.d.* 40555). Bir önceki muhasebeyle karşılaştırıldığında açık yıllık 29.620 akçeye gerilemiştir. Gelirlerde büyük yükselmeden ve bütçe açığında azalmadan bahsedilirken, kuruşun değerindeki düşüş⁴³ göz ardı edilmemelidir.

Evkaf Nâzırı Mehmet Hasib Efendi, Sadâret'e gönderdiği arzda Yakup Bey Vakfı'na ilişkin bazı tespitlerde bulunmuştur: Vakfın gelirleri düzgün takip edilmediğinden birçok mülkü boş kalmıştır. Buna dayanarak bir görevli eliyle vakıf gelirlerinin yeniden tespit edilmesi ve vakıf mülklerine senetsiz tasarruf edenlere vakıf tarafından senet verilmesi için Gelibolu, Çardak ve Kilitbahir hâkim ve voyvodalarına emir verilmesi gerekmektedir. Evkaf Nâzırı'nın isteği doğrultusunda Gelibolu, Çardak ve Kilitbahir nâibleri ile Evkaf Nezâretince tayin edilen memura, 25 Receb 1252/5 Kasım 1836'da gönderilen hükümde, Gazi Yakup Bey Vakfı'nın gelirleri yazıldıktan sonra, mülklerin sayımlarının yeniden yapılması, senetlerinin verilmesi, kira süresi biten veya boş kalan dükkânların açık artırma ile kiralanarak vakıf için gelir sağlanması istenmiştir (VGMA, 284: 27). Bu süreçte vakfın beş yıllık (1246-1250/ Mart 1831-Şubat 1836) yapılan muhasebesinde 388,5

kuruş (yıllık 78 kuruş/9.324 akçe) fazla çıkmıştır. Artan bu meblağ vâkif evladına dağıtılmıştır (BOA, *EV. MH.* 25.108).

Evkaf Nezâreti'nin vakıfla ilgili aldığı önlemlere rağmen, mütevellî Mustafa Kamil Efendi, kendileri tarafından senet verilemediğinden, vakfa ait dükkân ve benzer mülklerin uzun süreden beri kullanılmadığını dolayısıyla harap olduğunu belirtmiştir. Mütevellî, Sadâret'e sunduğu 1258/1842 tarihli dilekçesinde, vakıf şartları gereği senet verebilmeleri için Evkaf Nâzırı'nın uyarılmasını istemiş; sadrazam da bu çerçevede ilgili birimlere emir vermiştir (BOA, *EV. MH.* 25.16).

6 Ramazan 1260/18 Nisan 1844 tarihinde Evkaf Nezâreti'nden Bahr-ı Sefid Boğazı Muhafızı ve Lapseki Naibi'ne gönderilen yazıda Gazi Yakup Bey vakıflarına ait hane, dükkân vb. mülklerin harap olduğu, mevcut kiracıların, oldukları yerlerde vakıf senetlerine itibar etmeyerek, kiraladıkları yerleri mülkleri haline getirdikleri bildirilmiştir. Böylece vakfın gelirleri gasp edilmiştir. Aynı şekilde Çardak'ta kiralanmış mülklere bakan birisi olmaması hasebiyle vakıf bütünüyle zarara uğratılmıştır. Vakıf hukukuna aykırı bu durumun ortadan kaldırılması için bir görevlinin gönderilmesi ve vakıf alacaklarının tahsil edilerek Evkaf-ı Hümâyûn Hazînesi'ne gönderilmesi emredilmiştir. Biga Evkaf Müdürü'nün Çardak'a gitmesi de zor olacağından Çardak'ta mukim birisinin müdüre vekâlet ederek Evkaf Nâzırı'nın emirlerini yerine getirmesi kararlaştırılmıştır (BOA, *EV. BKB.*152.100).

Bu çerçevede Yakup Bey Vakfı, Çardak'ta faaliyetine devam ederken, 1263/1847'de ilginç bir hüküm verilir: Yukarıda değinildiği üzere, II. Selim devrinde Çardak Köyü, Yakup Bey Vakfı'na ait gösterilmemişti; bu şekilde kimsenin mülkü olmadığı gerekçesiyle 16 Zilkâde 1263/26 Ekim 1847'de köyün gelirleri Eyüp'teki Hâce Selim Efendi Zâviyesi'ne⁴⁴ yemek masraflarında kullanılmak üzere temlik edilmiştir (VGMA, 300: 20; TKGMA, *Fermanlar*, 5). Üstelik Yakup Bey Vakfı mütevellîsinin o zamana kadar

42 Osmanlı Devleti'nde kuruşun piyasaya ilk defa 1690'da sürüldüğü iddiasına karşın H. Sahillioğlu, kuruş anlamındaki ilk büyük sikkenin 1703'te işleme konulduğunu belirtmektedir. Böylece yeni bir düzene geçilmiş; bir Osmanlı kuruşu da 40 para veya 120 akçeye denk sayılmıştır (Pamuk, 2007:175). Kuruş-akçe dönüşümü buna göre yapılmıştır.

43 Kuruş, özellikle II. Mahmut (1808-39) döneminde değerinin çok altına düşmüştür. Onun cülûsunda bir kuruşun içinde 5,9 gr gümüş bulunurken, 1831-1832 yılları arasında bu oran 0,5 grama gerilemiştir. Sadece 1826-1830 yılları arasında kuruşun %79 oranında değer kaybı söz konusudur (Pamuk, 2007: 204, 210-216).

44 Eyüp'te İdris Köşkü civarında Zeynep Hatun Mahallesi'nde yer alan zâviye Hasan Hüsameddin tarafından inşa ettirilmiştir (TKGMA, *Fermanlar*, 5).

Çardak'ı haksız bir şekilde zapt edip öşür aldığı iddia edilmiştir. Çardak'ın Maliye Nezâretince belirlenen yıllık geliri 10.000 kuruştur. Yakup Bey Vakfı mütevellisi buna itiraz etmiştir. Bunun üzerine 1266/ 1850'de Evkaf-ı Hümâyûn Müfettiş'i'nin incelemesiyle Çardak'ın daha önce II. Bayezid tarafından Gazi Yakup Bey'e temlik edildiği ve sözü edilen yerin Kalfadz sınırları içerisinde kaldığı, dolayısıyla bir başkasına temlik edilemeyeceği ortaya çıkar (BOA, *EV.THR.* 247.165; *VGMA*, 300: 20).

Evkaf Nâzırı temlik hükmünün bir kez de Meclis-i Vâlâda görüşülmesini ister 15 Cemâziyelaahir 1266/28 Nisan 1850 (BOA, *EV. THR.* 314.145). Ayrıca 10 Cemâziyelaahir 1267/12 Nisan 1851 tarihinde düzenlenen takrirden Çardak'ın Yakup Bey vakfına ait olduğu belirtilmiş; bahsi geçen zaviye için ne yapılabileceği Evkaf Nâzırı'na sorulmuştur (BOA, *EV. THR.* 247.165; *VGMA*, 300:20). Bu arada mütevellî Mustafa Kâmil Efendi, 17 Ramazan 1271/3 Haziran 1855 tarihli arzuhâlinde Çardak'ın gelirlerinin Hâce Selim Efendi Zâviyesi'ne verilmesi sebebiyle maaş alamadığını belirterek Evkaf Nezâreti'nden aylık 250 kuruş talep etmiştir. Diğer taraftan, vakıf görevlilerinden müderris Mustafa Efendi, maaşlarının azlığından şikâyet eden vakıf personelini mütevellîye yönlendirmiştir (BOA, *EV. MKT.* 508.344).

Vakfın 19. yüzyıl ikinci yarısı yıllık bütçelerinde; 1283/1867-68'de 12.122 kuruş; 1284/1868-1869'da 5.243 kuruş 10 para; 1292/1876-77'de 13.199 kuruş 1293/1877-78'de ise 14.926 kuruş fazlalık çıkmıştır (BOA, *EV. MKT.* 474.80; 981.209; 2592.61).

Tablo 9'da gösterilen vakfın 14.805 kuruşluk fazlası, faizle işletilerek tamamı, 1294/1878-1879 senesi muhasebesine dâhil edilmek üzere vakıf mütevellisi Tevfik Bey'e teslim edilmiştir. Bundan sonra, vakfın 28 Eylül 1316/11 Ekim 1900 tarihine kadar Evkaf Nezâreti'nce bir muhasebesi yapılmamıştır (BOA, *EV. MKT.* 2592.62).

Tablo 9: *Yakup Bey Vakfı 1293/1877-1878 Yılı Muhasebesi* (BOA, *EV. MKT.* 2592.61)

Gelirler	Kuruş
1292/1876-77 senesi fazlası	13.199
Akpınar Mezrâsı A'şârı	6.500
Yanıç/Kara Ali Mezrâsı A'şârı	7.800
Bazı yerlerin kira geliri	2.965
Fırın kirası	1.600
Dülger Odaları	200
Hamam kirası	800
Kahve kirası	700
Kasap dükkânı kirası	160
Bakkal dükkânı kirası	200
Bakkal dükkânı kirası	250
Kahve dükkânı kirası	200
Toplam	34.574
Masraflar	
Vakıf görevli maaşları	8.170
Vakfiye gereğince istihkak alanlar	2.300
Balmumu	700
Zeytinyağı	700
Kandil ve şamandıra	150
Hasır	300
Vergi/Harc	466
Borçlanma	296
Hamam masrafı	1.200
Mevlid-i şerif	300
Câmi tamirâtı	2.500
Öşürlendirme masrafı	500
İmza bedeli	50
Mürettebât hazinesi	2.137
Yekûn	19.769
Gelirlerden çıkarılan ve mahsup edilen	19.769
Vakfın bir yıllık muhasebesi	
Vakfın geliri ve önceki sene fazlası	34.574
Maaşlar, Masraflar ve Mürettebât Hazinesi	19.769
Artan	14.805

1320/1904-1905 yılı muhasebesinde vakfın geliri 53.339 kuruş 20 para, masrafı 10.720 kuruş, artanını ise 42.615 kuruştur (BOA, EV.MKT. 3043.58). Önceki senelere nazaran gelirler artmış, giderler de azalmıştır (BOA, EV.MKT. 2763.114). 1316-1320/1900-1905 tarihleri arasında mal sandığında vakfa ait 221.000 kuruş birikmiştir. Bu paranın, masraflar ve personel giderlerini karşılamak amacıyla Maliye Nezâreti'nin izniyle Biga Evkaf Müdürlüğü'nün tasarrufuna bırakılması istenmiştir (VGMA, 2518: 27).

3.2. Vakfın Gelir Kaynaklarının İşletilme Biçimi

Yakup Bey Vakfı'na ait dükkân, hamam ve benzer gelir getirici mülkler icâre/kiralama sistemiyle işlettiliyordu. İcâre-i vahide, vakfedilen mülklerin kiralama biçimidir. Bu yöntemde, kira müddeti bir seneden fazla olamazdı. Şayet vakıf, mevcut bütçesiyle eserlerini tamir edemiyorsa veya icâre-i vahide ile akarına/gelir getiren mülküne kiracı bulamıyorsa o zaman icâre-teyn usûlünü tercih edebilirdi. İcâre-teynde kiracı peşin/muaccel yüksek bir meblağ verir ve her sene sonunda da müeccel/ertelenmiş az bir bedel öderdi. İcâre-teynin, icâre-i vâhideye göre kiracı açısından olumlu yanı, kiracının mülke hayatta olduğu sürece tasarruf edebilmesidir (Pakalın, 1983-II: 17-18). Yakup Bey Vakfı mülkleri her iki şekilde de kiralalmıştır (VGMA, 274: 70; BOA, EV.KSD. 5.47). Ayrıca mülklerin iltizama verildiği de görülmektedir (BOA, EV.HMH.d. 7081).

Meselâ, Çardak'ta vakfa ait fırın ve değirmen, önceleri icâre-i vâhide ile işletilirken, yıkılmaya yüz tutmaları sebebiyle, mütevellî Mustafa Bey tarafından zimmî Nikola'ya "mülkiyet şartıyla" bina ve tamir edilmek üzere icâre-teynle verilmişti. Nikola, binaları yeniden inşa ederek uzun müddet işletmiş; vefatıyla da hakkı varislerine intikal etmişti. Bunun üzerine vakıf yönetimi, vakıf gelirinin onarım için yeterli olduğunu iddia ederek, eserlerin "yok olmak üzere" konumunda kabul edilip mülkiyet hakkıyla varisleri tarafından işlettilerilemeyeceğini ileri sürmüştür. Hatta vakfın mütevellî vekili mahkemeden 1244/1828-29'da konuyla ilgili bir belge almıştır. Nikola'nın varisleri de bu hükmü adil bulmayarak, kaptan-ı derya Halil Rifat Paşa'ya

konuyla ilgili yaşadıklarını iletmişlerdir. Böylece mesele, Gelibolu Mahkemesi'nde yeniden değerlendirilmiş; hükmün vakıf lehine aynen devamına karar verilmesiyle Nikola'nın varisleri davayı kaybetmişlerdir⁴⁵ (BOA, EV.KSD. 5.47). Vakfiyede ise, vakıf eserlerin harap olup geriye döndürmelerinin mümkün olmadığı durumlarda, vakıf gelirlerinin ebediyete kadar Müslüman fakirlere dağıtılması şart koşulmuştur (VGMA, 583.9: 16).

Çardak'ta vakıf tarlalar da icâre-teynle kiraya verildi; kiracının vefatıyla, tasarruf hakkı oğluna intikal eder yahut oğlu yoksa vakfa dönerdi. Böylece yeni satış için Evkaf Hazinesi'nden mezat kaimesi -satış belgesi- verilirdi (BOA, EV.SRG. 106.106 vd.). Aynı şekilde vakıf evler de icâre-teynle işletilmiştir. Nitekim evlerden birinin kiracısı Arap Hacı Selim vefat ettiğinde evladı olmadığından, eve tasarruf hakkı Yakup Bey Vakfı'na geçmesi gerekirken Lapseki âyanı evin mîrîye ait olduğunu iddia etmiştir. Âyanın böyle bir hak gâspından kaçınması için, 3 Şaban 1224/12 Ekim 1809 tarihinde ferman yazılmıştır (VGMA, 274: 70).

1318/1902'de vakıf mevrâlarından, öşür olarak toplanan ürünler müzayede ile Biga Evkaf Müdürlüğü tarafından satılmıştır. Öşür işi de mültezimlere bırakılmıştır (BOA, EV. MKT. 2770.114-115).

4. Vakıf Personeli

4.1. Vakfın Nezâreti ve Mütevelliler

Yakup Bey, oğlu Mehmet'i vakfına mütevellî tayin etmiştir. Mehmet'in vefatıyla⁴⁶ mütevellîlik, kendi soyundan gelen erkeklerin en sâlihine; erkek tarafının soyunun tükenmesi halinde kız tarafının erkek evlatlarına şart koşulmuştur. Vâkıf, her ne sûretle olursa olsun, kadınlar daha üstün niteliklere sahip olsalar bile, onların mütevellî olamayacağını vakfiyesinde kayıt altına almıştır. Şayet kız tarafının

45 Aslında icâre-teyn ile işletilen vakıf mülklerde mutasarrıf, kendi hakkının varislerine devrini istemesi durumunda, icâr edilen mahlûl olmaz varislere intikal ederdi (Pakalın, 1983-II: 17). Ancak burada vakıf mütevellisinin beyanı, vakfın artık kendi eserlerini tamir edebilecek güçte olduğudur. Dolayısıyla vakıf eserler mülkiyet üzere işlettilerilemez; mutasarrıfın ölümü halinde de bu hak boşa çıkar ve vakfa döner.

46 Çardak'taki mezar kitabesine göre Evâil-i Rebiülevvel 894/Şubat 1489 tarihinde vefat etmiştir.

da erkek nesli sona ererse o zaman tevliyet görevi vâkıfın azatlı Müslüman kölelerine ve onların en takvalı çocuklarına bırakılacaktır (VGMA, 583: 17). Bunların nesli de tükenirse, kâdının onayıyla; dürüst, işinde ehil bir Müslüman müteveli olacaktır (VGMA, 583: 15).

Vakfiyede mütevellinin yapacağı işler açıkça belirtilmiştir: Müteveli, vakfın işleyişinde herhangi bir sorun çıktığında onu ihmal etmeyecek, hemen çözecek; ihtiyaç duyulduğunda vakıf yapılarını tamir ettirecek ve mektebin yanında vakıf evladı için oluşturulan hazîreyi güçlendirecektir (VGMA, 583: 15).

Yakup Bey Vakfı, merkezî idare bakımından, başlangıçta Enderûn-ı Hümâyûn Hazînesi ağaları tarafından yönetilmekte (BOA, *C.BLD.* 1208; *C.EV.* 15915, 28010; *C.ML.* 19402) ise de 1826'da Evkaf Nezâretî'nin kurulmasıyla mülhak vakfa dönüştürülmüş ve bu nezâret tarafından idare edilmeye başlanmıştır⁴⁷ (BOA, *C.EV.* 32536). Vakfiyesinde nezâretin kim tarafından yürütüleceğine dair açık bir hüküm olmamasına karşın, başlangıçta Enderûn-ı Hümâyûn Nezâretî'nin hangi nedenle Yakup Bey Vakfı'na nezâret ettiği belli değildir.⁴⁸

Vakfın belgelerde görülebilen son mütevellisi Mehmet Tefvik Bey'dir. Bu kişi, 1315/1899-1900'de muhtemelen çocuksuz vefat etti. Dolayısıyla bu tarihten itibaren vâkıfın şartlarını taşıyan Yakup Bey neslinden erkek bir çocuk kalmadığından, mülhak konumundaki vakıf, mazbuta dönüştürülmüştür. Nitekim 23 Zilkâde 1323/19 Ocak 1906'da Biga Sancağı Evkaf Müdürünün Evkaf Nezâretî'ne gönderdiği arzda, Yakup Bey Vakfı'nın Lapseki Kazası Evkaf Vekili Şakir Efendi tarafından iyi bir şekilde idare edildiğinden bahsedilmektedir (BOA, *EV. MKT.* 268.98). Öte yandan, Evkaf Nezâretî'nin 23 Eylül 1329/6 Ekim 1913 tarihli yazısında vakfın mazbut olduğu belirtilmiş; ancak bunun nasıl gerçekleştiğine dair bir açıklama getirilmemiştir (VGMA, 4578: 217; BOA, *EV.MKT.* 3043.58).

47 Evkaf-ı Hümâyûn Nezâretî kuruluncaya kadar vakıflar mütevellileriyle birlikte merkezden başlangıçta Sadralî, Şeyhülislam, Babüssaâde ve Darussaâde (Haremeyn) Nezâretleri tarafından idare edilmişlerdir. Daha sonra bunlara bahsi geçen nezâret gibi farklı nezâretler de eklenmiştir (Kahraman 2006: 2-4; Öztürk 1995: 63-68).

48 Yukarıda belirttiğimiz üzere bu durum Yakup Bey'in Enderûn'dan çıkmasıyla ilgili olabilir.

Tablo 10: *Yakup Bey Vakfı Mütevellileri*

Müteveli Adı	Tarih
Mehmet bin Hacı Yakup	889/1484
Mevlana Ubeydullah Çelebi (Manisa Kadısı)	925/1519 ⁴⁹
Ali bin İbrahim	1138/1725 ⁵⁰
Süleyman bin İdris	1167/1754, 1203/1789 ⁵¹
Mehmet Emin	1196/1783-1784 ⁵²
Mehmet	1203/1789, ⁵³ 28 Ramazan 1204/11 Haziran 1790 ⁵⁴
Mustafa	1204/1790 ⁵⁵ , 1224/180 ⁵⁶ 11
Saide Hanım ve Mustafa Kâmil	1247/1832 ⁵⁷
Mustafa Kamil	1251/1836-37 ⁵⁸ , 1273/185 ⁵⁹ 14
Seyyid Mehmet Tefvik ⁶⁰	1861 ⁶¹ -1862 ⁶² 18 ⁶³ 418

Vakfın son mütevellisi Mehmet Tefvik Efendi hakkında çeşitli şikâyetler yapılmıştır. Çardak'taki câminin imam-hatibi İsmail Hakkı Efendi'nin dilekçesine göre, Lapseki'de oturan müteveli Tefvik Efendi, Gelibolu Mevlevihâne mütevellisi Mustafa Daniş Efendi ile birlikte vakıf gelirlerinden usûlsüz bir şekilde harcama yaparak vakfı zarara uğratmıştır. Nitekim, vakıf çalışanlarına ödenmesi gereken otuz bin kuruşa müteveli el koymuş; imam-hatip, devirhân ve sıbyan muallimi gibi görevliler mağdur edilmiştir (BOA, *BEO.* 1181.88558; *BEO.* 1129.84660).

Bir diğer şikâyette ise, müteveli Tefvik Bey'in, câminin tamiri sırasında medrese odalarına atılmış tunçtan beş kandil ile birkaç yuvarlak cam çerçe-

49 Bu tarihte Manisa kadısı olması hasebiyle yerine vakfın nâzırı Muslihiddin bin Nasuh vekâlet etmiştir (BOA, *TD* 75: 455).

50 VGMA, 241.94

51 BOA, *C.EV.* 15915

52 BOA, *TSMA*, D. 7600

53 BOA, *C.EV.* 55.2715

54 BOA, *C.EV.* 15915; BOA, *HAT.* 1396.55986

55 BOA, *C.BLD.* 1208; BOA, *C.EV.* 55.2715

56 VGMA, 274.70

57 BOA, *EV.d.* 40555

58 BOA, *EV.THR.* 118.101

59 BOA, *EV.MH.* 612.58

60 BOA, *EV.MKT.CHT.* 684.57

61 BOA, *EV.MKT.* 104.3; BOA, *EV.MKT.* 474.80

62 BOA, *EV.MH.* 931.221

63 BOA, *EV.MH.* 1249.41

veyi gasp ettiği belirtilmiştir. Bunun üzerine Evkaf Nezâreti'nden Biga Mutasarrıflığı'na 5 Temmuz 1309/17 Temmuz 1893'te gönderilen yazıda, malzemelerin mütevelliden alınarak Evkaf Hazinesi'ne gönderilmesi istenmiştir (BOA, *EV.MKT.* 1825.195-196).

Mütevellilerin maaşları vakfiyede açıklanmıştır: Buna göre, "salarlık" adıyla araziden alınan vergiler hariç, vakıf geliri olarak toplanan öşürün 1/10'ü ile vakfın ziyâdesi hangi meblağa ulaşırsa ulaşsın mütevellinin maaşı olacaktır (VGMA, 583: 15). Buna mukabil, mütevellî Ali bin İbrahim maaşının yanı sıra günlük beş akçe de duagûluk maaşı almıştır. Oysa kız kardeşi Ayşe Hatun'un herhangi bir geliri yoktur ve zor durumdadır. Dolayısıyla Ali'nin duagûluk vazifesinin Ayşe Hatun'a devredilmesi, ayrıca vakıf fazlasından günlük beş akçe daha buna ilave

edilerek maaşın günlük on akçeye çıkarılması kararlaştırılmıştır (VGMA, 241: 94). Vakfın bütçe fazlası bu şekilde vakıf evladına dağıtılmaktadır (BOA, *C.EV.* 5409).

4.2. Görevli Ücretleri

Vakfiyede vakıfta görev alacak kişilerin maaşları aynı ve nakdî olarak belirtilmiştir. Vakfiye şartları gereğince personele maaşları üç ayda bir mütevellî ve nâzırın gözetiminde verilecektir. Gelirler devam ettiği sürece her çalışana hakkı eksiksiz teslim edilecektir. Ayrıca imam-hatip ve müezzinler, işledikleri topraklardan öşür vermeyeceklerdir (VGMA, 583.9:15-16).

Tablo 11: *Yakup Bey Vakfiyesine Göre Görevli Ücretleri*

Görevli	Yevmiye (Dirhem)	Senelik (360 gün) ²⁹	Açıklama (Günlük ve Senelik)
Çardak			
Mütevellî		Gelirlerin artanı ve öşürden toplananların 1/10'ü	İki çanak çorba ve üç ekme
Nâzır+Câbî+Kâtip	4,5	1620	Çardak'ta oturacak; bir çanak çorba ve iki ekme
Câmi			
İmam-Hatip	4	1440	Konut/lojman ve buna bitişik üzüm bağı; bir çanak çorba ve iki ekme
Müezzin+Kayyim+Ferrâş+Mukîd-i Kanadîl/Kandil Yakıcı+Müvezzî'-i Eczâ/Cüzleri Dağıtan	2	720	Konut/lojman ve buna bitişik üzüm bağı
Cüzhân/Cüz okuyucu (altı kişi)	6+3	3240	Bunlardan biri imam-hatip, biri müezzin ve biri nâzır (Bunlar diğer görevlilere nazaran bir dirhem daha alacaklar); Her birine, bir çanak çorba ve bir ekme
Medrese-Mektep			
Müderris	10	3600	Medreseye bitişik bir ev; iki çanak çorba ve üç ekme
Öğrenciler (altı kişi)	6	2160	Altı odadaki öğrenciye günlük bir dirhem; kalan üç odadaki öğrenciye bir tahsisat yok. Zâviyeden/İmâret'ten bir tas çorba ve bir ekme.
Bevvâb-ı Medrese/Medrese Kapıcısı		180	Bir çanak çorba ve bir ekme
Muallim	3	1080	Konut, bir çanak çorba ve iki ekme

Han			
Ferrâş/Süpürücü	1	360	
İmâret			
Habbâz/Ekmekçi	50 (Aylık)	600	Bir çanak çorba ve bir ekmek
Aşçı	3	1080	Her gün dilediği kadar çorba verilecek
Kilerdâr	2	720	Bir çanak çorba ve bir ekmek
Ferrâş+Gendûm-ı Kûb/BuğdayDövücü+Tabak Yıkayıcı	30 (Aylık)	360	
Mağalkarye/Malkara			
Câbî+Nâzır		100	Malkara'da oturacak
Kilitbahir			
Câbî+Nâzır		100	Kilitbahir'de ikamet edecek
Gelibolu Dudu Hatun bint-i Abdullah Mescidi			
İmam	2	720	
Müezzin	1	360	
Toplam		18.440	

Personel maaşları, vakfın kuruluş yılı 889/1484'te yıllık 18.440 dirhem/75.604 akçe⁶⁴ idi. Bu tarihten üç yüz yıl sonra 1196/1782-1783'te görevli maaşları 48.000 akçe olarak hesaplanmış (TSMA, D. 76000); 1230/1815-16'da ise 1172 kuruşa/140.640 akçeye yükselmiştir (BOA, EV.HM-H.d.7081). Altmış üç yıl sonra maaş ödemeleri neredeyse yedi kat artarak 1293/1877-78'de 8170 kuruşa/980.400 akçeye erişmiştir. Aynı tarihte vakfın geliri ise 34.570 kuruş/4 milyon 148.840 akçedir (BOA, EV. MKT.2592.61). Bu hesap, yıllar içinde kuruşun değerindeki sert düşüşü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.⁶⁵ Çalışanların tahmini, 20. yüz yıl başlarında vakfın gelirininin 100.000 kuruşa/12 milyon akçeye ulaştığıdır.

Özellikle 19. yüzyıl sonlarından itibaren maaşların yetersizliğinden yakınan personel birçok şikâyet dilekçesi kaleme almıştır. Bunların bir kısmı ilgili mercilerce değerlendirilmiştir. Nitekim, 2 Mayıs

64 Bu devirde bir dirhem 4,1 akçeye tekabül etmektedir. Bkz. Dipnot 26. Buna karşın vâkıfın Gelibolu bölgesiyle ilgili 925/1519 tarihli muhasebe kaydı incelendiğinde personele akçe cinsinden ödenen maaş ile vakfiyede tahsis edilen dirhem miktarı karşılaştırıldığında bir dirhemnin ortalama 1,5 akçe ettiği görülmektedir (BOA, TD 75: 455). Böyle hesap yapılırsa personel giderleri 27.600 akçe olur. Esâsen daha sonraki muhâsebe kayıtları dikkate alındığında bu hesaplamanın daha mâkul olduğu söylenebilir. Vakfın kuruluşundan otuz beş sene sonra çalışan maaşlarının bu seviyeye inmesi açıklanabilir bir durum değildir. O halde, akçenin bölgesel anlamda farklı değerlere sahip olduğundan söz edilebilir.

65 Kuruşun değer kaybıyla ilgili bkz. dipnot 43.

1326/15 Mayıs 1910 tarihinde maaşlara zam yapılması kararlaştırılarak müderris Ali Efendi'nin eski maaşı iptal edilmiş; onun yerine 400 kuruş ikame edilmiştir (VGMA, 4558: 256).

Aynı şekilde, Çardak'taki câminin imam-hatibi Hâfız Feyzi Efendi, 1327/1911 tarihli dilekçesinde aylık 150 kuruş maaşına, Evkaf Nezâreti tarafından 50 kuruş zam yapıldığını belirtmiştir. Buna rağmen geçinemediğini ifade ederek, görev yaptığı câminin guzât/gaziler câmisi olması hasebiyle, emsâli mabetlerdeki vazifelilerin aylık üç yüz, dört yüz kuruş aldıklarını, dolayısıyla maaşının beş yüz kuruşa çıkarılmasını arz etmiştir (BOA, EV. MKT. 3407.258).

Bir diğer görevli Hâfız Mehmet Fehmi, 1327/1911 tarihli arzuhâlinde, ailesinin uzun süreden beri câmide hizmet ettiğini, kendisinin de üç senedir müezzin, kayyim ve ferrâş olarak vazifesini kusursuzca yerine getirdiğini, ancak kendisine aylık üç yüz kuruş tahsis edilmesi gerekirken, yüz kuruş verildiğini, dolayısıyla bunun meşrû olmadığını yazmıştır. O, Gazi Yakup Bey Vakıflarının yıllık yüz bin kuruş civarında geliri olması nedeniyle, maaşının artırılmasının kendisini sevindireceğini ifade etmiştir. Hasan Feyzi ve Hâfız Mehmet Fehmi Efendilerin bu talepleri Lapseki Nâibi tarafından Evkaf Nezâreti'ne gönderilmiştir (BOA, EV.MKT. 3407.260, 262).

Yukarıdaki dilekçelerde belirtilen hususlar dikkate alınarak 2 Temmuz 1327 /15 Temmuz 1911 tarihli belgeye göre maaşlara farklı miktarlarda zam yapılmıştır (BOA, *EV. MKT.* 3407.263).

Tablo 12. 1911'de Görevli Maaşları

Görevli	Eski Maaşı	Zam	Yekûn Kuruş
Gazi Yakup Bey Câmîi imam ve hatip ve devirhânî Feyzi Efendi	171	79	250
Müezzin ve kayyim Mehmet Fehmi Efendi	85	14 kuruş 20 para	100
Cüzhân Ali Efendi	28 kuruş 20 para	21 kuruş 20 para	50

Diğer taraftan, bu zamlarla birlikte aylık 250 kuruş alması gereken imam-hatip Feyzi Efendi, 20 Temmuz 1328/2 Ağustos 1912 tarihinde Evkaf Nezâreti'ne tekrar yazdığı dilekçede yıllık geliri yüz bin kuruşa ulaşan bir vakıftan aylık iki yüz kuruş maaş almasının haksızlık olduğunu ifade etmiştir (BOA, *EV.MKT.* 3450.220). Bu da yukarıdaki zam kararının maaşlara arzulan düzeyde yansıtılmadığını göstermektedir.

Maaş artışlarını yetersizliğinden yakınan bir başka görevli ise mektebin birinci muallimi Ali Efendi'dir. Aylık aldığı iki yüz elli kuruşun maişetine yetmediğinden ve vakıf gelirinin çok yüksek olduğundan bahisle maaşının emsali gibi olmasını 11 Rebiülevvel 330/29 Şubat 1912 tarihli arzuhâlinde talep etmiştir (BOA, *EV.MKT.* 3452.51, 53).

Vakıf personelinin alamadıkları için biriken maaşlarını vefatlarından sonra varisleri Evkaf Nezâreti'ne müracaat etmek suretiyle alıyordu. Meselâ, Çardak'taki câminin devirhanlık, cüzhânlık ve sermahfillik görevlerini bir arada yürüten Hâfız Ziya Efendi vefat edince, kızı Saide Hanım ilgili makamlara başvurarak babasının birikmiş yüz elli lirasını istemiştir. Bunun üzerine konunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi için Biga Mutasarrıflığı'na ve Evkaf Müdürlüğü'ne emir verilmiştir (BOA, *EV.MKT.* 2371.7).

4.3. Görevli Atamaları

Yakup Bey Vakfı, Serhazin-i Enderûn-ı Hümâyûn Nezâreti tarafından idâre edilirken atamalar mütevellinin teklifi hazinedârbaşının da arzıyla olurdu (BOA, *AE.SAMD.III.* 136.13283; C.EV. 5409; 28010).

Evkaf Nezâretin'in kuruluşundan sonra boşalan bir kadro için müteveli, görüşünü mahallin kadısına veya naibine iletir; o da bunu Evkaf Nezâreti'ne arz ederdi. Uygun görüldüğü takdirde, bir üst makam sadrazama durum bildirilir, padişahın onayı alındıktan sonra da berat yazılırdı (BOA, *EV.MH.* 509.215). Padişah değiştiğinde beratlar da yenilenirdi (BOA, *AE.SMST.III.* 206.16257). Bunlar zayı olur veya kaybolursa yeniden çıkarılırdı. Daha sonra eski berât bulunsa dahi geçersiz olurdu. Altı görevi birden yürüten Hâfız İsmail, İstanbul'a geldiğinde muallimi-sıbyanlık ile kayyimlik beratını kaybetmiştir. Müteakiben üç gün içinde gazeteye kayıp ilanı verilmişse de berat bulunamamıştır. Bunun üzerine berat sahibi, Evkaf Nezâreti'ne ilanı ibraz etmek suretiyle kaybolan beratlarının yenilenmesini talep etmiştir 14 Haziran 1307/25 Haziran 1891 (BOA, *EV.MKT.* 1737.149).

Yakup Bey Vakfı ve başka vakıflarda görevler, vakfiye şartlarına göre birine tevcih edilirdi. Boşalan kadrolar, öncelikle babadan oğula veya bir başka akrabaya devredilirdi. Buna karşın 1850'li yıllardan itibaren göreve talip olanlar imtihana tabi tutulmuştur (BOA, *EV. MH.* 1319.103). Bir de 19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde vazife tevdi edilecek kişinin, askerlikle bir ilişkisinin olup olmadığı, askerî makamlara sorulmuştur (BOA, *EV.MKT.* 822.218).

Yakup Bey Vakfiyesine göre çalışanların görevlendirildikleri mahalde ikametleri şart koşulmuştur. Zira, uzak bir yerde oturma, şahsın görevini hakkıyla yerine getirmesine engel olmakta; yöneticilerin vakıftaki işlerden habersiz olmasına yol açmaktadır. Atamalarda buna her dönem önem verilmiştir (BOA, *EV.MH.* 495.1).

Bir görevin uzun süre taliplisi ve ehliyetlisi çıkmayabilirdi. Bir de vakfiyede olmadığı halde sonradan ihtiyaçlar doğrultusunda vakıf yararına kadrolar ihdâs edilebilirdi. Meselâ, Yakup Bey Vakfiyesi'nde olmayan "muvakkitlik" vazifesini, uzun süre kimsenin talep etmemesi üzerine, Lapseki Nâibi ile Karesi ve Biga sancakları evkaf müdürleri 6 Safer

1271/29 Ekim 1854 tarihinde kadronun Hâfız İsmail Efendi'ye tahsis edilmesini uygun bulmuşlardır (BOA, *EV.MH.*495.1).

Bazı görevler bir süreliğine vekâleten yürütülebilirdi. Meselâ, imam-hatip İbrahim vefat edince yerine Hüseyin Halife geçmiştir. Onun vazifesini bırakmasıyla da vekâleten Hâfız İsmail görevlendirilmiş; bir süre sonra aynı şahıs becerisi dikkate alınarak Evkaf Nezâretî'nin onayıyla 1283/1866'da asaleten atanmıştır (BOA, *EV.MKT.CHT.* 822.216).

Vakıf çalışanları, hiçbir neden göstermeden kadrosunu bir başkasına bırakabilirdi. Örneğin, müderris Mustafa Efendi görevini başkasına devretmek istemesi üzerine, yerine talip olan Ali Halife imtihanı kazanmış, Şeyhülislam Mehmet Refik Efendi'nin arzı Evkaf Nâzırı Abdülhamit Ferit Efendi'nin de onayıyla 1284/1860'da müderrisliğe tayin edilmiştir (BOA, *EV.MH.* 1319.103).

Bir çalışan vefat ettiğinde, vazifesi, öncelikle en büyük oğluna intikal ederdi (VGMA, 4582: 156); onun ehliyeti olmadığı takdirde diğer çocuklarından birine verilir. Meselâ, câminin imam-hatibi Hâfız İsmail Efendi vefat ettiğinde beş çocuğu vardır. Bunlar; İbrahim, Aziz, Ali, Ahmet ve Feyzi'dir. İbrahim yaşça en büyük olmasına rağmen görev için ehliyetsizdir; Feyzi'den büyük oldukları halde diğer çocukların da, imam-hatipliğe kabiliyeti yoktur; dolayısıyla vazife, en küçük oğlan Hâfız Feyzi Efendi'ye kalmıştır (BOA, *EV.MKT.CHT.* 822.219, 223, 224).

Konu bağlamında verilebilecek bir başka örnek ise şudur: Çardak'taki câminin imam-hatibi Hâfız İbrahim vefat edince kadı tarafından vazife, şahsın evlatlarına değil de aileden olmayan Hâfız Ahmet'e teklif edilmiştir. Bunun üzerine İbrahim'in çocuklarının var olup olmadığının sorgulanması için ceride kayıtlarına bakılması istenmiştir. İnceleme sonucunda, şahsın rençberlikle uğraşan on sekiz ve on bir yaşında iki çocuğu tespit edildiği halde, görev Hâfız İbrahim'in çocuklarına verilmemiştir. Buna sebep olarak da büyük oğlanın vefatı küçüğünün ise yetersizliği gösterilmiştir. Ancak, tahrir kaydına girmemiş ve İstanbul'da ilimle meşgul olan Hüseyin Halife, mezkûr İbrahim'in, babası olduğunu mahkemede ispatlayıp kadronun kendi hakkı olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine, görev Hâfız Ahmet'ten alınarak merhûmun oğlu Hüseyin Hali-

fe'ye tevdi edilmiştir (BOA, *C.EV.* 32536).

Bir vakıf personeli birkaç iş birden yürütebilirdi. Meselâ, Hâfız Mehmet Emin üç görevi-sermahfil, cûzhân ve devirhân- bir arada yürütmektedir. Vefatından sonra yerine askerlikle ilişkisi olmayan oğlu Hâfız Ali Ziya atanmıştır (BOA, *EV.MH.* 685.236; *MKT.CHT.* 379.197). Farklı görevlerin bir elden yapılmasının ilginç bir örneği ise İbrahim Halife'dir ki o, hem aşçı hem müezzindir (BOA, *C.EV.* 28010).

Çalışanların işlerini hakıyla yerine getirmelerine engel bir durum sonradan ortaya çıkarsa, ilgili personel görevinden azledilirdi. Nitekim, imam-hatip İbrahim Halife vefat edince yerine oğlu Hüseyin Halife beratını alarak vazifesine başlamıştır. Ancak bir süre sonra, bu şahsın göreve layık olmadığı anlaşılınca, işten uzaklaştırılmış; onun yerine vekâleten Hâfız İsmail Efendi tayin edilmiştir. İsmail Efendi göreve asaleten atanmak için girdiği imtihanı kazanınca da, Hüseyin Halife uhdesindeki imam-hatipliği kendi isteğiyle, mahkemede İsmail Efendi'ye devretmiştir (BOA, *EV.MKT.* 263.41).

5. Yakup Bey Vakfı'na Müdahaleler

Çardak halkı, Çardak iskelesi'nde gelip ve geçenerlere hizmet verme ve bazı mühim işleri görmeleri ve Gelibolu-Çardak arasındaki geçişleri sağlamaları karşılığında örfî vergilerden muaf tutulmuşken, Lapseki ahâlisi tarafından sefer vergisi vermeleleri hususunda taciz edilmişlerdir. Hâlbuki, Çardak önemli bir menzil olması nedeniyle ahâlisi, öteden beri avârizdan ve sefer vergilerinden muaftır. Bu bakımdan, vakfın nâzırı Hasan Ağa vakıf reayasının rahatsız edilmemesi için Lapseki Kadısı'na bir emir gönderilmesini istemiştir (BOA, *C.EV.* 15915).

Çardak ahâlisinin vergilerden muafiyetleri noktasında defter-i cedîd incelendiğinde bir kayda tesadüf edilmemiş; ancak defter-i atîkte vergiden muaf oldukları görülmüştür. Yine de yöre halkının mürettebât-ı seferiyeden kendi üzerlerine düşeni ödemelerinin şart olduğu belirtilmiştir (1204/1790). Aslında, vakıf reayası 1204/1790 tarihine tarihe kadar vergiler hususunda sürekli sıkıştırılmış; o nedenle de 1125/1713 ve 1177/1763 yılında yöneticilere halka zulmedilmemesine ilişkin emirler gönderilmiştir (BOA, *C.EV.* 15915). Bu anlamda, vakıf

mütevellisi Mustafa, Çardak serbest bölge olmasına rağmen; beylerbeyi, sancakbeyi, mütesellim, voyvoda ve subaşı gibi yöneticilerin, örfî vergileri, sürekli toplamak istediklerinden ve çok baskı yaptıklarından yakınmıştır (BOA, C. BLD. 1208).

Çardak halkından sürsat alma, III. Selim'in cülûsunda 11 Recep 1203/ 7 Nisan 1789'da eski muafiyet hükümlerine aykırı bir şekilde verilmiştir. Daha sonra halkın vergiden muaf olduğu anlaşılınca, 14 Cemâziyelevvel 1220/10 Ağustos 1805 tarihinde Lapseki Kadısı ve Biga Mütesellimine, ahâlinin sürsat ve buna benzer vergiler hususunda rencide edilmemesi için emir verilmiştir (BOA, C.ML.19402).

Sonuç

Yakup Bey hakkında dönemin kroniklerinde oldukça sınırlı bir bilgiyle karşılaşılmaktadır. Vakfiyesinden ve arşiv belgelerinden hareketle, onun hayatıyla ilgili şunlar söylenebilir: Yakup Bey devşirilerek Enderûn'da eğitilen ve buradan taşraya çıkarılan bir beydir. Fatih ve II. Bayezid devirlerinde derya ve sancak beyliği yapmıştır. Onun 1461 yılından sonra Gelibolu; 1475'te de Eğriboz sancak beyi olarak görevlendirilmiş olması muhtemeldir. Ailesiyle birlikte Çanakkale Boğazı'nın Rumeli yakasındaki Gelibolu şehri ile Anadolu tarafındaki Çardak kasabasını vatan tutmuştur. Evlilik yapmak suretiyle, Osmanlı'da yüksek bir şöhrete sahip Fenarî ailesiyle akrabalık kurmuştur. Çardak'ta medfundur.

Yakup Bey, yönetici kimliğinin yanı sıra Çardak, Gelibolu, Kilitbahir ve Malkara'da vakıf eserler inşa ettirerek, 889/1484 yılında bir vakfiye tanzim ettirmiştir. Arapça vakfiyesi Fatih ve II. Bayezid dönemine yönelik oldukça mühim bilgiler ihtiva etmektedir. Vakfiyeden hareketle 15. yüzyılın son çeyreğine ait Çardak, Gelibolu ve Kilitbahir yerleşim planları çıkarılıp ekonomik faaliyetleri hakkında fikir yürütülebilir.

Vâkıf, iki beldenin kurucusu sayılabilir; bunlardan biri Çardak, diğeri de Kilitbahir'dir. Bânisi olduğu vakıflar kuruluşundan Cumhuriyet'e kadar faaliyet-

lerini sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla bu makale ile bir ümerâ vakfının dört yüz elli yıllık serencamı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Vakfın gelirleri "icâre-i vâhîde" veya "icâreteyn" usûlüyle işletilmiş; bazen de iltizama verilmiştir. Gelirler çoğunlukla giderleri karşılarken, bazen de bütçe açık vermiştir.

Çalışmamızda ortaya çıkan ilginç bir bilgi ise II. Selim'in saltanat yıllarının başında, gelirlerini mîrî araziden temlik sistemiyle elde eden vakıfların tassarufundaki arazilerin bir kısmına el konularak, "temlikname" hükümlerinin iptal edilmiş olmasıdır. Mensuh kılınan bu arazinin bir kısmı tımara çevrilmiş, bir bölümü de sonraki devirlerde başka bir vakfa temlik edilmiştir.

Yakup Bey'in vakıf eserlerinden Gelibolu, Kilitbahir ve Çardak'taki hamamları harabe olsa da hâlen varlıklarını sürdürmektedir. Çardak'taki hamamın mülkiyeti bir şahsa intikal etmiştir. Çanakkale Bölgesi, geçmişten günümüzde her çağda yurt tutulan bir yer olması hasebiyle, açık hava müzesidir ve turizm potansiyeli oldukça yüksektir. Bahsedilen her üç şehir/kasaba ise Boğazın her iki yakasında Rumeli-Anadolu geçiş güzergâhındadır. Dolayısıyla hamamların onarılarak yeniden kullanılma açılmaları şüphesiz büyük ilgi çekecektir.

Çardak'ta Yakup Bey Külliyesi'nin sınırları vakfiyede açıkça belirtildiği gibi, günümüzde de halkın mâlûmudur. Mülk haline getirilen yerler satın alınmak suretiyle klasik devir bir Osmanlı Külliyesi yeniden canlandırılabilir. Nitekim, Çardak'taki han ve câmi yakın bir zamanda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Bunlara ek olarak külliye'nin vazgeçilmez unsuru imâret/zâviye yeniden inşa edilerek fakir-fukaraya, yolculara geçmişte olduğu gibi ev sahipliği yapabilir. Ayrıca, Çardak'ta tarafımızca tespiti yapılan dağınık, kırık dökük haldeki mezar taşları, Yakup Bey Câmisi Hazîresi'nde toplanabilir; temizlendikten ve onarımları yapıldıktan sergilenebilirler. Böylece, hem eski bir Osmanlı kasabası olan Çardak, tarihî kimliğine kavuşur; hem de halkta, köklü bir geçmişe sahip olmanın idrakiyeli, tarihî mekânı tüm parçalarıyla koruma bilinci gelişir.

Kaynaklar

1. Arşiv Belgeleri

1.1. Atatürk Kitaplığı (AK)

79 Numaralı Tahrir Defteri

1.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

241: 94; 274: 70; 284: 27; 300: 20; 583.9: 12-17; 1767: 316-327; 2213: 8; 2518: 27; 4540:145; 4558: 256; 4578: 217

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Ahmet III (AE.SAMD.III): 136.13283

Ali Emiri Mustafa III (AE.SMST.III): 206.16257

Babialı Evrak Odası Evrakı (BEO): 1129.84660; 1181.88558

*Cevdet Belediye (C.BLD.):*1208

Cevdet Evkaf (C.EV.): 91; 2715; 5409; 15915; 28010; 32536

*Cevdet Mâliye (C.ML):*19402

Evkaf Başkitâbeti (EV.BKB.): 152.100

Evkaf Defteri (EV. d.): 40555

Evkaf-ı Haremeyn Muhasebeciliği Defterleri (EV.HMH.d.): 7081

Evkaf Kesedârlık (EV. KSD.): 5.47

Evkaf Mektubî (EV.MKT.): 104.3; 252.2; 263.4; 268.98; 474.79-80; 508.344; 822.218-219,223-224; 981.208-216; 1825.195; 2277.36-38; 2592.61-62; 2371.7; 2763.114;2770.114-115; 3043.58; 3174.195; 3204.21-23,29; 3407.258,260-263; 3450.220; 3452.51,53.

Evkaf Mektûbî Cihat Kalemi (EV.MKT.CHT.): 379.197; 684.57; 822.216

Evkaf Muhasebe Kalemi (EV.MH.): 25.16,108; 509.215; 612.58; 685.236; 931.221; 1249.41; 1319.103; 2031.130

Evkaf Haremeyn Muhasebeciliği Defterleri (EV.HMH.d.): 7081

Evkaf Sergi Halifeliği (EV.SRG.): 106.106, 109, 111

Evkaf Tahrîrât (EV.THR.): 21.105; 118.101; 247.165

Hatt-ı Hümayûn (HAT): 1396.55986

Kamil Kepeci Defterler (KK.d.): 2767

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.): 617

Sadaret Mektubî Kalemi Deavi Evrakı (A.)MKT.DV.): 116.74

Tapu Tahrir Defterleri (TD); 59, 75, 166, 434, 490.

1.4. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.10.132.947.17

1.5. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi (KKA)

Defterler:550; Fermanlar: 5

1.6. Topkapı Sarayı Müzezi Arşivi (TSMA)

Defterler (D.): 7600

1.7. Lapseki Çardak Bölgesi Mezar Kitâbeleri

Gazi Yakup Bey Ailesi Mezar Taşları

1.8. Kaynak Kişiler

Yusuf Acar (1938 doğumlu), 29.08.2015.

Mehmet Ören (1944 doğumlu), 05.12.2015.

Ahmet Tuna (d. 1949), 20.09.2015.

2. Kaynaklar ve Araştırma Eserleri

- Aclûnî, İsmail bin Muhammed (1932). *Keşfü'l-Hafâ*. Thk. Ahmet Halebî el-Attâr. (1-2). Mektebetü'l-Kudsî. Akgündüz, Ahmet (2006). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. (1). İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- Ali Cevad (1313). *Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı*. Dersaadet: Kasbar Matbaası.
- Alpagut, Ali Haydar (1941). *Marmara'da Türkler*. Deniz Matbaası.
- Aşıkpaşazade (1970). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. Haz. Nihal Atsız. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Atar, Fahreddin (2010). "Şehid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (38). s. 428-431.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı (1961). *Fatih Devri Mimarisi*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Neşriyatı.
- Bostan, M. Hanefi (2002). *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Bozkurt, Nebi (2009). "Sakal-ı Şerif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (36). İstanbul: 2009. s. 2-3.
- Dukas (2013). *Dukas Kroniği*. Çev. V. Mirmiroğlu. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Engin, Nihat (2002). "Osmanlılarda Kölelik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (26). s. 246-248
- Evlîya Çelebi (2001). *Seyahatname*. Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin. (V. Kitap). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- _____ (2005). *Seyahatname*. Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff. (IX. Kitap). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Günal, Zerrin (1994). "Ece Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (10). s. 379-380.
- Güran, Tefvik (2006). *Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Hinz, Walther (1990). *İslam'da Ölçü Sistemleri*. çev. Acar Sevim. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- İlgürel, Mücteba (1995). "Evlîya Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (11). s. 529-533.
- İnalçık, Halil (1944). "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Me-selesi". *30 Sayılı Belleten'den Ayrı Basım*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İpşirli, Mehmet (1993). "Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (8). s. 259.
- Kahraman, Seyit Ali (2006). *Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kallek, Cengiz (2002). "Kile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (25). s. 568-571.
- _____ (2006). "Müd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (31). s. 457-459.
- Kıvamî (2007). *Fetihnâme*. Haz. Ceyhun Vedat Uygur. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Köylerimiz* (1928). İstanbul: Hilal Matbaası.
- Köylerimiz (1 Mart 1968 gününe kadar)* (1968). Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını.
- Kritovulos (2007). *İstanbul'un Fethi*. Çev. Karolidi, haz. Muzaffer Gökman. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kurt, Yılmaz (1991), "Adana Sancağında Kişi Adları". *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi 1990-1991*. (XV/26). s. 169-252.
- Kütükoğlu, Mubühâ S. (1988). *Osmanlı Belgelerinin Dili*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı.
- Menage, V.L. (1965). "Seven Ottoman Document From The Reign of Mehemmed II". *Documents From*

Islamic Chanceries. Harvard University Press, p. 81-118.

Mecdi Mehmet Efendi, *Hadâiku'k-Şakaik*. Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Neşrî (1995). *Kitâb-ı Cihânnümâ*. Haz. Faik Reşit Unat, M. A. Köymen. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ocak, Ahmet Yaşar ve Süreyya Faruki (1986). "Zâviye". *İslam Ansiklopedisi*. (13). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. s. 468-476.

Özcan, Abdülkadir (1994). "Devşirme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (9). s. 254-257.

Öztuna, Yılmaz (1989), *Devletler ve Hanedanlar*. (2). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öztürk, Nazif (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öznlü, Emine Erdoğan (2010). "16. Yüzyıl Osmanlı Kentlerinin Nitelikleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi". *Kastamonu Eğitim Dergisi*. (18 / no: 1). s. 257-270.

Pakalın, M. Zeki (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (I-III). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 3. Baskı.

Pamuk, Şevket (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Pamuk, Şevket (2009). *Osmanlı Türkiye İktisadî Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları. 5. Baskı.

Sahillioğlu, Halil (1967). "Sıvış Yılı Buhranları". *İktisat Fakültesi Mecmuası*. (27 / 1-2). s. 75-111.

Saraçoğlu, Tuba Nur (2009). *Molla Fenari ve Ailesinin Bursa Kültürüne Katkıları*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Sezen, Tahir (2006). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Yayını.

Sezgin, İbrahim (1996). "Malkara Şehri". *İlmi Araştırmalar*. (2). s. 119-130.

Sezgin, İbrahim (1998). *XV. ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış Doktora Tezi).

Taşkın, Ünal (2005). *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

Taşköprülüzâde (2007). *eş-Şakâiku'n-Numaniyye fî Ulemai'd-devleti'l-Osmâniye*. çev. Muharrem Tan. İstanbul: İz Yayıncılık.

Taştan, Yahya Kemal (2011). "Evliya Çelebi'nin Osmanlı Hanedanına Bakışı". *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*. Ed. Nuran Tezcan, Semih Tezcan. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını. s. 240-260.

Tursun Bey (1977). *Tarih-i Ebü'l-Feth*. Haz. A. Mertol Tulum. İstanbul: Baha Matbaası.

Uysal, Ali Osman (2008 a). "Kilitbahir'de Tarihi Doku ve İki Hamam". *Eceabat Değerleri Sempozyumu 27 Ağustos 2008*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını. s. 53-75.

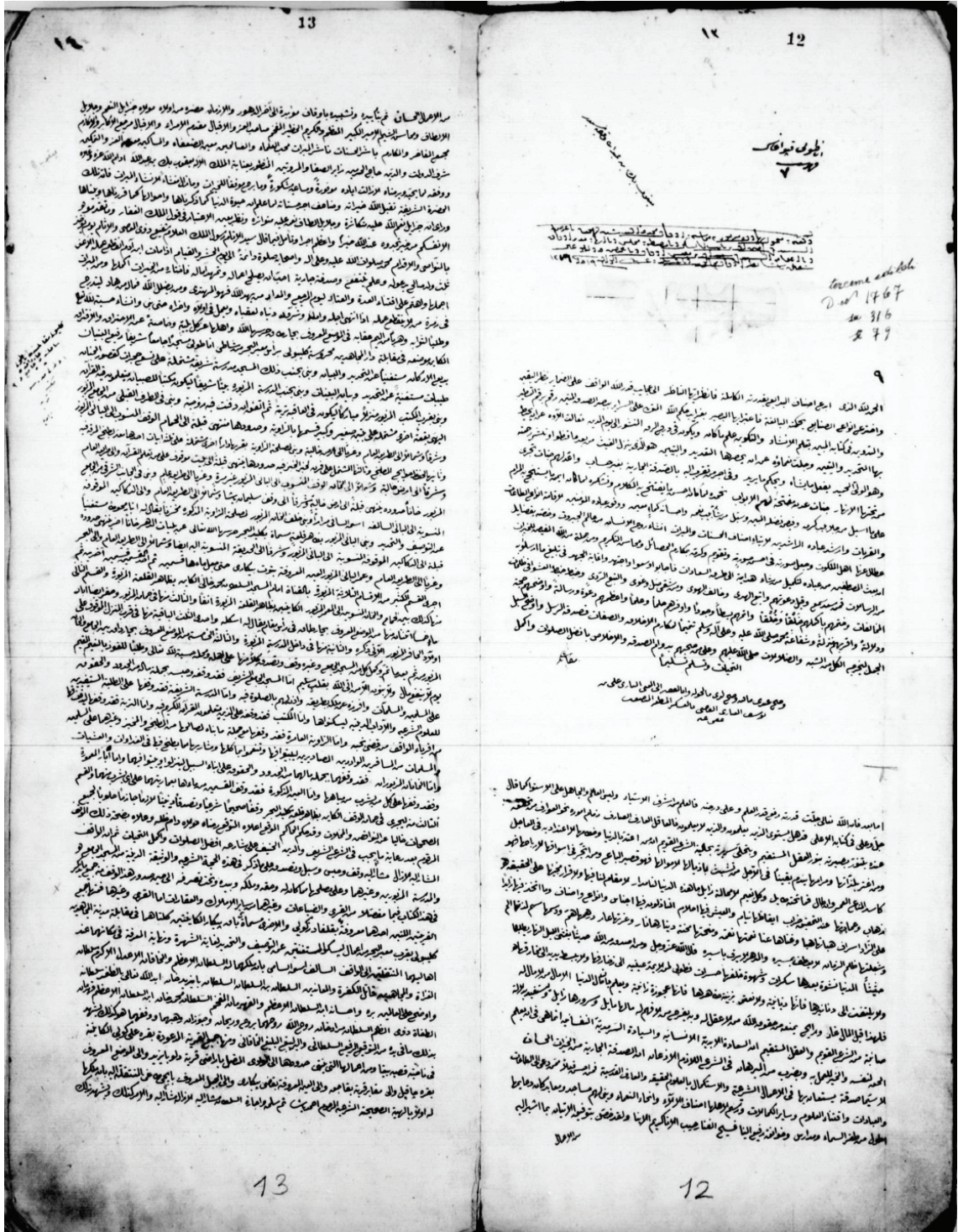
Uysal, Ali Osman (2008 b). "Gelibolu ve Çevresindeki Türk Eserleri Hakkında Tespitler". *Gelibolu Değerleri Sempozyumu 27 Ağustos 2008*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını. s. 101-133.

3. Elektronik Kaynaklar

<http://art.thewalters.org/detail/19195> ET: 21/11/2015

<http://epigraphy.packhum.org/text/287490?hs=113-122>; ET: 27/11/2015

Ekler

Resim 1. 889/1484 Tarihli Yakup Bey Vakfiyesi Sûreti (VGMA, 583.9: 13-14)

Resim 2. Çardak, *Yakup Bey Câmii*

Resim 3. Çardak, *Yakup Bey Hanının İçinden Bir Görüntü*

Resim 4. Çardak, Yakup Bey Aile Mezarlığı

Resim 5. Çardak, Yakup Bey Câmii Güney Cephesi ve Yakup Bey Kabri

Vakıflar Dergisi 46- Aralık 2016

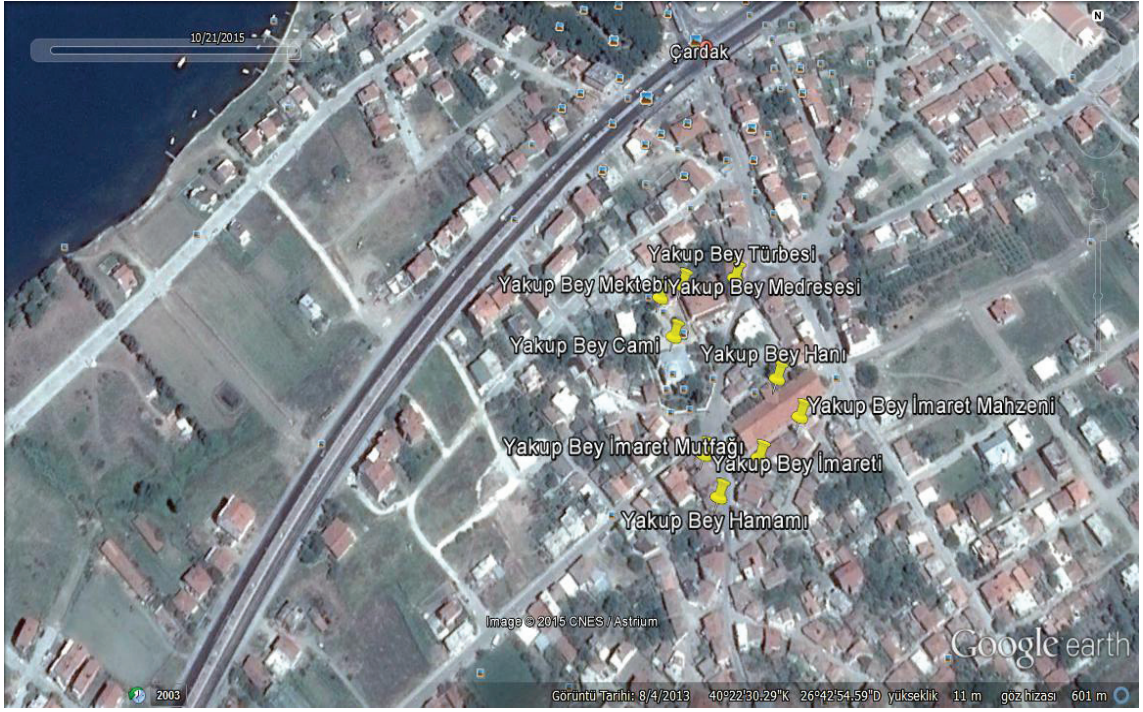

Resim 6. Gelibolu, Yakup Bey Hamamı

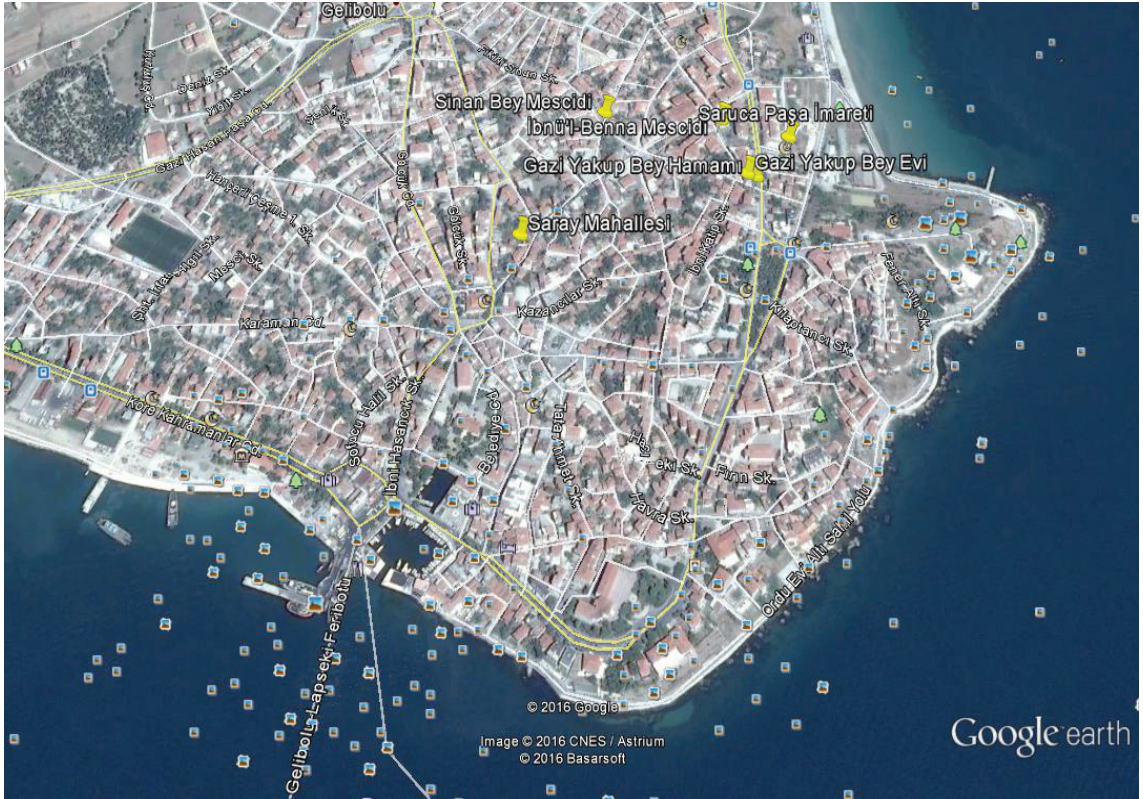

Resim 7. Kilitbahir, Yakup Bey Hamamı İçinden Bir Görüntü

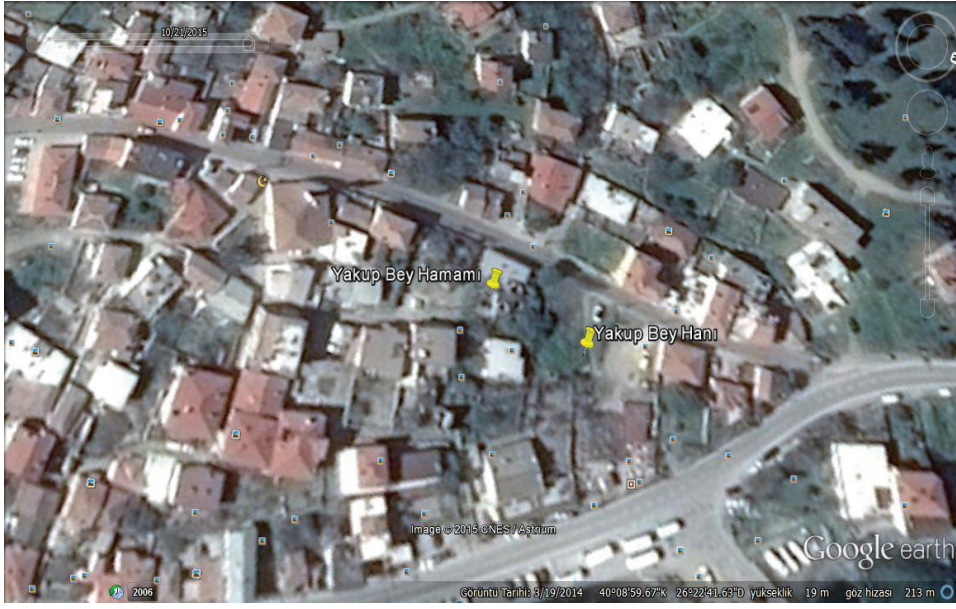

Harita 1. Çardak, Yakup Bey Eserlerinin Konumu

Harita 2. Gelibolu, Yakup Bey Eserlerinin Konumu

Harita 3. Kilitbahir, Yakup Bey Eserlerinin Konumu